

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра культурології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

"Тіло у світогляді домодерної Японії"
(Body in pre-modern Japanese worldview)

Виконала: студентка 4-го року навчання,
напряму підготовки
034 Культурологія
Леус С.В.

Науковий керівник Король Д.О.
Кандидат культурології, доцент

Рецензент Капранов С.В.
Кандидат філософських наук, доцент

Київ - 2020

Зміст

Вступ	3
I. Людина церемоніальна. Нормалізація тілесної поведінки	8
II.1. Секс і ставлення до сексу	18
II.2. Сьонга	28
III. Медицина	37
III.1. Yangsheng	38
III.2. Yojo	41
III.3. Акупунктура	49
III.4. Дієта	50
III.5. Масаж	52
III.6. Лікування водою	53
Висновки	55
Бібліографія	60
Додаток до частини I	68
Додаток до частини II	70
Додаток до частини III	74

Вступ

Проблематика вивчення тіла постає у різних аспектах наукової діяльності. Сприйняття тіла через міфологію, тіло в медицині, тіло у гендерних студіях, тіло оголене та одягнене тощо. Все це дозволяє розглянути сприйняття тіла та ставлення людини до себе у певній культурі. У комплексі, всі вищеназвані аспекти відкривають зовсім інше розуміння певної культури та людського світогляду у певному регіоні.

Сприйняття тіла Західного Світу кардинально відрізняється від сприйняття Східного. Якщо у християнському світі виводилася гріховність та тлінність тіла, то світі Східному, тіло наслідує божественному початку, що даровано богами так само, як і свідомість. У період Едо тіло розглядається як інструмент для служіння з потребою довгого життя, що і було реалізовано на теренах японських островів. Японське тіло також постає через призму ієрархій, де поведінкові норми визначають життя у всіх можливих аспектах. П. Бурд'є у роботі 1894 року зазначав, що культура класу є культурою інкорпорованою і вона сприяє формуванню тілесних характеристик класу. Цей принцип класифікації вибирає й модифікує все, що тіло любить, не любить і фізіологічно або психологічно асимілює. Бурд'є виходить до висновку, що за тіло слід визнати матеріалізацією класового смаку. [21; с.190]

Основний історичний період, який ми розглядаємо у контексті розуміння тіла японцями належить до доби правління сьогунату Токугава (1603 - 1868), який також називається періодом Едо. Ми обрали саме цей період для дослідження через те, що у цей час формується більш незалежне від Китаю уявлення про тіло. У цей час відбувається самоізоляція японських островів на більше ніж двісті років, що дозволяє формувати самобутню культуру та переосмислювати впливи минулого.

Під час періоду Едо, у Японії відбувся вибух зацікавлення до медичних практик. З розвитком топографії, розпочалося масове розповсюдження книг про здоров'я та медицину. Японська медицина завдячувала своїм теоретичним та практичним підґрунтям багато в чому китайській медичній традиції, яка була заснована на складних філософських та природничих дослідженнях. До періоду Едо медичні знання в Японії здебільшого обмежувалися інтелектуальною елітою вищого класу, однак у період Токугава, посібники та тексти з примітками щодо здоров'я та здорового способу життя стали доступними громадськості.

Ступінь наукової розробки даної теми не є достатнім серед англomовних або російськомовних джерел. Також, комплексні дослідження про сприйняття тіла у Японії мають місце, але досить загально. Оскільки ми сильно обмежені через відсутність китайських, корейських та японських досліджень на тему тіла англійською мовою або ж повну їх відсутність у багатьох базах бібліотек, ми намагалися використовувати першоджерела та їх цитовані переклади та дослідження які були знайдені в англomовному або російськомовному варіанті.

Серед російськомовних дослідників щодо сприйняття тіла японцями та практик з ним пов'язаних, ми можемо виділити Мещерякова, Куланова, Фесюна. Якщо Мещеряков займався комплексним дослідженням, то роботи Куланова та Фесюна спрямовані на ставлення до сексу та сексуальних практик у культурному контексті середньовічної Японії.

Серед англomовних досліджень, ми спиралися в основному на Сюго А., Дайдодзі К., Кобаясі А., Кубо Н., Хаякава М., Танака Ю., Тойомаса Ф.

Дайдодзі К., Кобаясі А., Кубо Н. займалися дослідженням медичних практик у японських та китайських медичних текстах. Ця область

вивчення у більшості текстів розкривається або тільки з історичної точки зору, або лише з медичної.

Сюго А., Хаякава М., та Танака Ю. займалися дослідженням еротичних принтів сьонга, які постають як частина сексуальної культури Японії періоду Едо. Дослідження сьонга стало доступно відносно недавно, тому дослідження у цьому напрямі ще не є повними.

У нашій роботі ми використовували такі першоджерела як:

1. Біографія Фукудзави Юкічі
2. “Кодзікі”
3. “Ніхон сьокі”
4. “Хагакуре” за авторством Ямамото Цунетомо
5. “Записки у приголів’ї” Сей Сьонагон
6. “Повість про Гендзі” Мурасакі Сікібу
7. “Уојокун” за авторством Кайбари Еккена
8. “Буока сучі” за авторством Хірано Джусея, що цитується у роботі Кейко Дайдодзі.

Також використовувалися різні електронні ресурси, довідники та словники.

Загальна кількість використаних джерел становить 55.

Актуальність нашої роботи полягає у дослідженні ставлення до людського тіла одночасно як до мікрокосму, що використовується у сучасній медичній практиці, та ставлення як до регламентованого механізму у культурі повсякдення не тільки домолерної Японії, але й сучасності.

Об’єктом нашого дослідження є культура повсякденності у структурі світогляду домодерної Японії.

Предметом нашого дослідження виступає тіло та практики, що з ним пов'язані.

Метою даного дослідження є виявити ставлення до тіла у японській картині світу до епохи реставрації Мейдзі.

Завданнями нашого дослідження є:

1. Виявити зв'язок між тілесною поведінкою та класовою ієрархією у суспільстві Японії.

2. Виявити ставлення до сексуальних стосунків у період Токугава.

3. З'ясувати семантичну та іконографічну специфіку тіла у мистецтві у період Едо.

4. З'ясувати ставлення до тіла через призму медицини.

5. Виявити значення таких термінів пов'язаних зі сприйняттям тіла у японському світогляді:

- 1) енергія кі/ці
- 2) “плекання життя”
- 3) тіло
- 4) серце
- 5) шлунок

Теоретико-методологічні засади дослідження засновані на методі порівняння та аналізу наукових і художніх матеріалів.

Структура роботи частково відображена у корпусі завдань.

У першому розділі ми будемо розглядати зв'язок тіла та поведінки у соціумі з ієрархічною структурою середньовічної Японії.

У другому розділі ми будемо розглядати ставлення до сексу та сексуальну поведінку, а також у другому підрозділі будемо аналізувати семантичну та іконографічну специфіку гравюр сьонга.

У третьому розділі ми переходимо до японської медицини, що базувалася на засадах китайської. Ми будемо розглядати поняття “плекання життя” у китайському та японському розумінні та пов'язані з цим поняття енергії ці/кі, тіла, серця, шлунка. Також у контексті “плекання життя” ми будемо розглядати акупунктуру, дієту, масаж та водне лікування.

Таким чином, структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, бібліографії та додатків які включають ілюстрації та таблиці.

I.1. Людина церемоніальна. Нормалізація тілесної поведінки

Поведінкові норми у традиційному японському суспільстві цілковито базувалися на ієрархізації суспільства, дисциплінованості та церемоніальності. Аспект служіння займав майже що центральне положення, оскільки тіло не належало особистості. Самурай служив своєму господарю, працівники служили своїм корпораціям і не могли міняти місце роботи; жінки підкорялися спочатку своєму батькові, а згодом - чоловікові. А початком колективного самоусвідомлення, де служіння займає своє місце, постає сім'я.

У філософській думці періоду Едо, тіло людині даровано від батьків та має свій початок від Неба і Землі. При цьому, розуміння тіла було не тільки як плоті, але й також включало соціально-культурну складову. Жертовність мала звичайне місце не тільки серед самурайського прошарку заради господаря, але й серед звичайного люду, але у дещо іншій формі. При економічних скрутах досить частим був продаж дочок у публічний дім, або ж навіть хлопчики (при відсутності інших варіантів заробітку) могли пропонувати себе, хоча це і було значно рідше. Заробляючи своїм тілом у публічному домі, дівчина виконувала свій доньчин обов'язок, оскільки гроші, які вона таким чином заробила, допомагали батькам. І тут ми можемо зрозуміти, що служіння старшому виведено у культ, де існує регламентована поведінка щодо соціальної ієрархії.

Регламентацію поведінкової культури виконують правила церемоніальності, правила поведінки, які зазначаються ієрогліфом рей 例 і відповідає китайському лі, що вказує на звичну поведінку людини. Таким чином, правила поведінки постають як звичні дії людини, що нормалізують її життєдіяльність. Правила церемоніальності вказують людині як правильно одягатися, як спілкуватися з іншими людьми, як

поводити себе у храмі тощо. Головним постає ієрархізованість поведінки відносно іншої людини в залежності від: стану, рангу, посади, статі, віку та території.

У своїй автобіографії Фукудзава Юкічі зазначав:

“ Не тільки в офіційних випадках, але і в приватному спілкуванні, і навіть серед дітей чітко визначалися відмінності між високими і низькими. Діти сімей нижчих самураїв, як наша, були зобов'язані використовувати поважну манеру звертатися до дітей з сімей високих самураїв, тоді як ці діти незмінно використовували згідливу форму звернення до нас.”
[29;с.19]

Існування без церемоніально-етикетних норм було неможливе, оскільки людина, таким чином, ставала ізгоем і виключалася з суспільства [8; с.47]. Оскільки норми етикету та церемоніальності були розповсюдженні серед усього населення (що можна прослідкувати і через норми сучасної японської мови), вони намагалися описати “правильну” поведінку на всі випадки життя, де існує контакт з іншими людьми. Регламентація була направлена на укріплення соціальної ієрархії у суспільстві та уникнення непередбачуваних ситуацій. А. Мещеряков, цитуючи Іноуе Кадзуо, вказує на те, як школа Огасавара розробляла норми церемоніальної поведінки для огляду відрубаної голови ворога, яку самурай демонстрував своєму господарю. Так, воєначальник в обладунках та у шоломі має сидіти в парадному залі на узвишші на складеному стільці, тримаючись правою рукою за руків'я меча так, щоб лезо було оголене на три суна. Він має дивитись на самурая, який наближається лівим боком, ліва рука якого тримає відрубану голову за волосся. Наблизившись до

воєначальника на три кена, самурай має припасти на праве коліно і підняти відрубану голову за волосся та показати тричі її праву половину. Після цього він мусить повернутися на своє місце. Також існують різновиди показу відрубаної голови кіннотником, або ж для знатного чоловіка [8; с.49].

Ієрархічність суспільства підкреслювалася фізичною дистанцією, що вираховувалася кількістю татамі в залежності від статусу співрозмовника. А у правилах спілкування була важлива відсутність тілесного контакту, але у цей же самий час контакт був можливий лише при суб'єктах комунікації вкрай різного становища, тобто дитини та матері, у випадку поєдинку та при сексуальних стосунках. Дотик сприймається скоріше як ознака агресивності, аніж симпатії. І у період сьогунатів, якщо самурай випадково торкався іншого самурая, це сприймалося як запрошення на дуель. Привітання, прощання, прохання, подяка окрім вербалізації також позначалися поклонами різної глибини, в залежності від статусу співрозмовника. Поклони відрізняються за дистанцією між людьми та за глибиною, оскільки це демонструє рівень демонстрації поваги. Рівних за статусом людей існувати не може, оскільки навіть у сім'ї є старший син і є молодший.

У повсякденній поведінці японців, повага демонструється за допомогою тіла, де поведінка рей допомагає уникати ганебних ситуацій, які виявляються тоді, коли людина не знає свого місця у суспільстві, а тому і попадає у непередбачувані ситуації. Навіть перегляд книги виконувався за допомогою певних правил:

“Якщо хазяїн показує вам книгу, слід взяти її правою рукою, перекласти у ліву долоню, правою рукою пролистати і переглянути дві-три

сторінки на початку, потім всередині, а потім дві-три сторінки у кінці книги” [8; с.191].

Поведінкові правила були цілковито направлені на подолання непередбачуваності та вільності, оскільки порушення норм виключають людину із соціуму.

Основним параметром поведінки рей 例 виступав одяг, що засвідчував статус людини, а значить і визначав поведінку суб'єкта відносно інших та навпаки. Роздягнуте тіло не мало статусу, а тому представники вищих щаблів суспільства уникали стану, коли було необхідним позбутися одягу у публічних місцях, наприклад, у банях. Хоча у випадку з самураями, необхідно було також залишити меч, який самурай носив завжди з собою.

Ідея щодо сильного зв'язку поведінки рей та одягу яскраво розкривається в епізоді автобіографії Фукудзави Юкіті. Цей епізод стосується того періоду, коли він був учнем приватної школи Огата. Коли Фукудзава Юкіті вже ліг спати, він почув, як його завала якась жінка. Оскільки йому здалося, що це була покоївка з гуртожитку у такий пізній час, він вийшов до неї не одягненим. Але Фукудзава дуже здивувався, що це була жінка його вчителя, і, оскільки він був не одягненим, то не міг стати на коліна аби привітати пані Огата належним чином [29; с.65].

Одяг є тим що відрізняє людину від тварини. Він утверджує ієрархію між станами суспільства і ховає тіло, тим самим людина постає як “культурна”, цивілізована. Оскільки костюм у Японії не змінювався протягом тисячі років [3], зокрема у імператора та аристократії, урочистий одяг вищих щаблів суспільства періоду Токугава наслідував костюму періоду Хейан, хоча і мав декотрі відмінності. Вбрання волочилося по

підлозі; у жінок одяг являв собою халатоподібні накидки які утворювали близько дванадцяти шарів. Чоловіки, аристократи та високопосадові самураї, носили нагахакана, які були набагато довші за ноги. Людина була вимушена наче ковзати по поверхні, оскільки нормально переміщатися було фізично неможливим, а правила поведінки забороняли демонструвати ступні та пальці ніг. Руки також було необхідно ховати, а тому рукава були довгими та широкими. Одяг зі звуженими рукавами одягали для захисту від холоду та для роботи, але не під час офіційних церемоній. Скованість рухів поставала як частина позиціонування нерухомості.

У портретному зображенні людей, японці приділяли велику увагу одягу та аксесуарам, а не обличчю. Саме зображення статусу через одяг і виступає у якості портрету [8; с.75], хоча деяка увага саме обличчю все ж таки приділяється. У період Едо портретне зображення жінок мало два різних види:

1. Жінка з круглим обличчям
2. Жінка з витягнутим обличчям

Змалювання жінки з круглим обличчям має традиційний характер, що походить ще з канонів краси періодів Нара та Хейан. Канонічне зображення круглого обличчя з приплюснутим носом було характерно також для портретного зображення імператорів [17; с.132-134].

Зображення жіночої краси проявляється у масці театру Но *о-каме*. Ця маска характеризується круглою формою обличчя, пухкими щоками та приплюснутим носом. Зі становленням витягнутого типу обличчя, кругле стає синонімом відсутності краси у жінки і маска *о-каме* стає комедійною. Зображення портрету з витягнутим обличчям характерне для аристократії та сьогунів періоду Токугава, що постає як продукт урбаністичної культури Едо. Ямаорі Тецуо пов'язує це з відмінністю, унікальністю та

привілейованістю. І чим вище рідкість, тим більше ідеальності надається образу [17; с.136]. Цей тип обличчя у якості нового канону краси ствердився у серії портретів Кітагави Утамаро “Портрети красунь”.

Продовжуючи тему ієрархії, для Японії характерний своєрідний культ одягу. Костюм виступав як соціальний маркер і тому будь-які модні тенденції практично нівелювалися через непотрібність. Якщо людина позбавлена одягу, то вона, таким чином, позбавлялася місця у соціумі оскільки зникав і її статус, але цим самим також утверджується індивідуальність людини. Що цікаво, художник Маруяма Окьо у серії малюнків “Повна книга істинних зображень людей” демонстрував індивідуальні риси людей, але всі вони були голі [51].

Окрім одягу, соціальним маркером також постає татуювання. Як маркер злочинності, тату починають ставати у період Нара, разом з масовим проникненням китайської культури. У період Едо такі тату наносилися на чоло винним у відносно незначних злочинах. Дизайн відрізнявся по всій країні, тому в Хіросімі можна було побачити символ "собаки" на обличчі когось, хто порушив закон. Також у Хіросімі існувала політика “трьох ударів”, де за кожен злочин людина отримує один штрих ієрогліфу 大, який у перекладі означає “великий”. У більшості регіонів, якщо татуований повторює злочин, його покаранням стає смерть. З часом, татуювання на чолі змінювалося малюнком на руці. Подібні татуювання замінили собою покарання, де застосовувалося відрізання кінцівок. [25, 26]

Татуювання не було ознакою лише кримінальних елементів. У період Токугава купецький клас ставав все більш економічно потужним, через що, згідно з неоконфуціанськими ідеалами, було включено ряд правил які регулювали одяг згідно певного класу, підтримуючи ієрархію у

суспільстві. Ці правила нижчими класами регулярно ігнорувалися [49], і татуювання було одним зі способів протидії обмеженням влади.

Джерелом багатьох образів тату періоду Едо лежать у межах мистецтва укійо-е. Що цікаво, і гравери і татуювальники називалися однаково - хорімоноші 彫り物師. Вважається, що гравери були одночасно і майстрами татуювань, хоча історичних записів про зв'язок між цими професіями відсутній [53], але можливий зв'язок і демонструє відомий художник укійо-е Утагава Кунійосі в серії за мотивами відомої китайської казки “Сто вісім героїв популярного Суйкодена”, що викликала тату-бум і допомогла підняти мистецтво татуювання в епоху періоду Едо до небачених рівнів. Суйкоден (“Запас Води”) описує історію із псевдо історичних подій про сто вісім праведних розбійників та їхні подвиги під час династії Мін (960-1279). Ця тема була популярною в Едо з тієї ж причини, яка була популярною в Мінському Китаї - суспільне невдоволення урядом [50]. Персонажі в Суйкодені часто зображувалися як “вуличні лицарі”, породжуючи сплеск популярності друку воїнів у період Едо.

Однією з робіт Утагани Кунійосі із зображенням татуюваних воїнів постає сцена боротьби Шошарана Бокусюна та Бойтайчу Сецуея. Хоча татуювання Сецуея в літературному творі не згадуються, але таке його змалювання підкреслює ідеал “вуличного лицаря”. Історія розповідає про Сецуея, рознощика ліків, який ненавмисно зневажив Бокусюна, майстра бойових мистецтв із впливової та багатой родини. Бокусюн помстився, заборонивши городянам купувати ліки у Сецуея, і одного разу, людина на ім'я Сун Цзян платить Сецуею за його роботу, тим самим розлютивши Бокусюна. Сейуей зупинив Бокусюна, коли він мав намір нашкодити Сун Цзяну. Зовнішність, відвага для протистояння вищому класу та невисоке

походження являють собою приклад ідеалу “вуличного лицаря” періоду Едо. І якщо Сецуей є “вуличним лицарем”, то Бокусюн скоріше представляє клас самураїв [50].

Загальне невдоволення правлячим класом призвело до почуття солідарності з подібними героями. У період Едо зв'язок між татуюваннями та мистецтвом друку став чітко встановленим, що фактично затьмарювало його використання як каральний захід. І на довгий час татуювання почало асоціюватися з робочим класом, оскільки самураям робити татуювання було заборонено [8; с.62]. Таким чином, хоча татуювання у період Едо і поставало першопочатково супротивом проти ієрархізації, воно його фактично утвердило на недовгий час, до становлення Реставрації Мейдзи.

Правилам церемоніальної поведінки люди мусять слідувати усе життя і навіть смерть має чітку схему свого виконання. Ритуальне самогубство, сеппуку, може поставити у якості прикладу. Зазвичай, місце харакірі покривалося татамі та завішувалося білими полотнами, а самогубець був одягнений у білий ритуальний одяг. Розпорювання живота проводилося під час сходу сонця у позі сейдза.

Тойомаса зазначає декілька способів розрізання живота під час сеппуку [52; с.60]:

1. Однолінійне розрізання.

При цьому способі, самогубець тримає меч у правій руці, засуває лезо в ліву частину живота на кілька сантиметрів нижче грудної клітки, а потім розрізає живіт на бік у праву сторону. Цей варіант був найпоширенішим серед самураїв.

2. Хрестовидне розрізання.

До однолінійного розрізу, згаданого вище, додається ще одне розтинання по вертикалі від верхнього діафрагми прямо до пупка, утворюючи таким чином хрест.

3. Дворядовий або трирядний розтин.

За принципом однолінійного розтину, робиться ще один або два розтини паралельно один одному.

4. Тачібара

Самурай виконує сеппуку стоячи.

5. Савібара

Самурай виконує сеппуку сидячи.

Один з важливих моментів у здійсненні сеппуку полягав у тому, що кайсяку самогубця, тобто його помічник, зазвичай його кращий друг, одним помахом меча відрубав у потрібний момент голову, але при цьому голова мала залишитися висіти на шматку шкіри, оскільки дотик головою землі вважався ганебним [52].

Член британської місії у 1868 році описував сеппуку так:

“ Повільно, непохитною рукою, він взяв кинжал, що лежав перед ним - він дивився на нього мрійливо, майже ніжно; секунду, здавалося, він збирається з думками в останній раз, потім глибоко встромив кинжал у ліву частину живота, повільно повів його у праву сторону і, повертаючи кинжал у рані, злегка направив його у гору. Під час цієї страшенно болісної операції, він не вимовив ні звуку. У цей момент кайсяку, який весь цей час знаходився поряд та спостерігав за кожним рухом, вистрибнув на ноги, затримав на секунду свій меч у повітрі - спалах, важкий бридкий глухий звук, гуркіт падіння - одним ударом голова була відділена від тіла.

Встановилася мертва тиша, що переривається тільки мерзотним звуком крові, яка витікає із знерухомленої кучі пред нами - того, що секунду назад було мужнім лицарем. Це було жахливо.”

Поховання тіла після смерті також регламентувалося. В епоху Едо практикувалася як інгумація, так і кремація. У цей час кремація, хоча і була розповсюджена серед населення, але еліта виконувала виключно поховання у землі. Тіло хоронили у сидячій позі, коли коліна торкалися лоба. У випадку кремації, після спалення тіла, кістки клали в урну та закопували у землю, хоча частина кісток і могла знаходитись у родинному домі [8; с.59]. Поминальні служби продовжувались 33 роки, після чого небіжчик отримував статус родового предка [2]. Перехід у статус предка означав, що небіжчик очистився від скверни.

Таким чином, простежуючи різні аспекти регламентації життя японців у добу Токугава, ми можемо зробити висновок, що основною метою всіх правил поведінки постає потреба в ієрархізації суспільства, оскільки людина, коли знає своє місце, не потрапляє у непередбачувані або ганебні ситуації. Незважаючи на невдоволення населення, поведінка рей все одно залишається як нормативна серед японського суспільства, оскільки її нівелювання означало би хаос та знищення порядку.

II.1. Секс і ставлення до сексу

Питання тілесності є важливим у контексті сексуальності. Останнім часом у дослідженнях значне місце займають такі аспекти, як секс та його сприйняття, сексуальні практики, усвідомлення гендерних ролей у суспільстві та питання сексизму, що актуальні не тільки у наш час. Необхідність відповідей на ці питання дають змогу усвідомити глобальні тенденції, які впливають на різні сфери життя.

Оскільки ми розглядаємо світогляд традиційного Японського суспільства, ми розглядатимемо часовий проміжок до періоду Мейдзи, акцентуючи увагу на періоді правління сьогунату Токугава.

Для європейців Японія завжди постає як загадкове, таємниче і неймовірно привабливе. Таке ставлення не оминуло і секс. Особливо, якщо враховувати ставлення християнства, яке дуже довгий період часу сприймав його як якість гріху. Тому, важливо розуміти, що не стільки практики, скільки саме ставлення японців могло заворожувати європейців. [6; с.16].

В архаїчних суспільствах фалічний культ тісно пов'язаний з плодороддям та сільським господарством, а міфи про створення Японії засновані на встановленні статевого акту між богинею Ідзанами-но мікото та богом Ідзанагі - но мікото, що засвідчено у Ніхон Сьокі та Кодзікі. У четвертому розділі першого сувою Кодзікі згадується:

“На цей острів [вони] спустилися з небес, спорудили небесний стовп, звели просторі покої. Тут запитав [Ідзанагі] богиню Ідзанами-но мікото, свою молодшу сестру: "Як влаштовано твоє тіло?"; і коли так запитав - "Моє тіло росло-росло, а є одне місце, що так і не виросло", - відповіла. Тут бог Ідзанагі-но мікото вимовив: "Моє тіло росло-росло, а є одне місце, що дуже виросло. Тому, думаю я, то місце, що у мене на тілі

занадто виросло, вставити в те місце, що у тебе на тілі не виросло, і народити країну. Ну як, народимо? ". Коли так вимовив, богиня Ідзанамі-но мікото "Це [буде] добре!" - відповіла."

Дещо подібне описано і у Ніхон Сьокі:

"І ось він запитав у Богині-жінки: "Є у тебе в тілі таке місце, яке створене?" Вона відповідала: "У моєму тілі є місце - витік жіночого", - так сказала. Бог-чоловік річок: "У моєму ж тілі є місце - витік чоловічого. Я бажаю поєднати місце-витік мого тіла з місцем-витоком твого тіла", - так сказав. І тоді чоловік і жінка вперше з'єдналися і стали чоловіком і дружиною.

Коли прийшов час пологів, спочатку народилася плацента, іменована островом Ападі. Це місце не радувало душу. Тому назвали його острів Ападі. Потім [народився острів] Опо-ямато-но сіма.

Потім [вони] породили острів Тойо-Акід-сіма. Потім породили Іе-но путана-но сіма. Потім породили Тукусі-но сіма. Потім народили двійню - Окі-но сіма і Садо-но сіма. Буває, що звичайні люди народжують двійнят, так ось саме це послужило зразком [для людей]. Потім вони породили Коси-но сіма. Потім породили Опо-сіма. Потім породили Кібі-но Косіма. Звідси вперше пішла назва - Велика Країна Восьми островів - Опо-я-сіма. Потім - Ту-сіма, Іса-но сіма і там-сям дрібні острови; всі вони утворилися при затвердінні піни солоного припливу. Кажуть також, що вони утворилися від прісної водяної піни." [11; с.118]

Тіла Ідзанамі-но-мікото та Ідзанагі-но-мікото нагадують людські, і, як ми бачимо з уривку, сексуальний зв'язок між чоловіком і жінкою є космічним творенням, який слугує прикладом для людей. Тому, можна вважати, що статевий акт для людини є актом, що наслідує божественному, а отже є природним.

У Японії протягом багатьох століть предмети у формі фалоса, наприклад, гриби, (або ж сам фалос) часто зображалися в різьбі, їх можна було знайти в святинях, на фестивалях мацурі та уздовж доріг. Вони були традиційно пов'язані з удачею, здоров'ям та довголіттям [45; с. 1-2].

Відкритості сексуальних образів у Японії можна завдячувати відсутності будь-якого суворого релігійного кодексу, який контролював би сексуальну поведінку, на відміну від Заходу, де християнська ідеологія провокувала сором та негативне ставлення до сексу та пов'язаних з ним образів. У той же час, у Японії не було моральних заборон щодо сексу, існувала лише сувора класова система, яка й визначала соціальну роль людини у суспільстві.

Секс в Японії також не набув жодного релігійного значення, як це було в Індії чи Китаї. Крім того, гумор і кмітливість розвивалися протягом століть як загальна частина сексуальності і були включені в більш широкую культуру за допомогою алюзій, евфемізмів, сексуальних історій та поезії [45; с. 2]. Ці та інші культурні й релігійні фактори дозволили сексу вважатись більш природним та приємним досвідом між партнерами, що, в свою чергу, створило широкий спектр прийнятної сексуальної поведінки, включаючи одностатевих партнерів, предметів, що пов'язані зі статевим актом, такі як фалоімітатори та посібники. За часів Токугава гумор, високорозвинені форми сексуального самовираження та відсутність морального чи релігійного контролю дозволили процвітати такому жанру гравюри як сյонга.

Ми спробуємо розглянути ставлення до статевих стосунків згідно до історичних періодів, за якими ми можемо чітко прослідкувати зміни у суспільстві. Відповідно, розпочинаючи епохою Хейан ми перейдемо до

епохи Едо (оскільки саме цей період повністю розкриває погляди класу самураїв на статеві стосунки) і закінчуючи початком Реставрації Мейдзи.

Якщо ми говоримо про епоху Хейан (794 - 1185 рр), то ми розглядаємо соціальний прошарок аристократії, у якому стосунки були досить вільними. Чоловіки “приходили” до жінок, в основному ночами, кохалися, після чого відправляли один одному листи [6; с.40].

У “Записках в приголів’ї” Сей-Сьонагон можна прослідкувати, що чоловіки приходили вночі до жінок і покидали їх до сходження роси. Сей-Сьонагон у розділі “Залишаючи на світанку кохану” згадує, що чоловік не повинен занадто піклуватися про своє вбрання, оскільки у цей ранній час його ніхто не побачить, а якщо й побачить, то не буде нарікати. За цими словами ми можемо припустити, що “приходження” було досить розповсюдженим явищем. Обов’язково чоловік мав до сходження роси надіслати коханій листа. Але у цей же самий час ситуація могла стати досить гіркою для жінки. У розділі “Те, від чого з боку бере сором” згадується, що “найжахливішим є те, коли чоловік звабить якусь придворну даму, у якої немає в житті опори, і після кине її, вагітну, напризволяще. Знати, мовляв, нічого не знаю”.

Ставлення до сексуальних стосунків періоду Хейан можна також розглядати через призму “Гендзі Моногатарі” Мурасакі Сікібу. Досить часто у цьому романі чоловіки “навідуються” до жінок. У розділі “Дерево-мітла” То-но тюдзьо розповідав Гендзі про свою любовну історію, де він одночасно навідувався до декількох жінок, одна з яких, згодом, мала від нього дитину. У цьому ж розділі досить відкрито описується “навідування” принца Гендзі до жінки:

“ Відсунувши засув, Гендзі виявляє, що з того боку перегородки не замкнені. [...] Жінка незадоволена, що її потривожили, але, до тих пір поки

Гендзі не відкидаються прикриває її верхній одяг, продовжує перебувати в повній впевненості, що увійшла та сама дама, яку вона кликала. Ви ж, здається, звали Тюдзё? Невже почуті нарешті мої таємні молитви? Або мені тільки здалося? - каже Гендзі, але жінка як і раніше нічого не розуміє. Злякавшись, що в будинок прокрався хтось чужий, вона намагається закричати, але марно - плаття, накинуте на голову, глушить голос.

- Не здивуюся, якщо ви подумаєте, що мене привела сюди випадкова примха, і не повірите в мою щирість, - ніжно шепоче Гендзі, - але знали б ви, як давно прагне до вас моє серце, як довго чекав я можливості відкрити вам свою душу, і ось нарешті ... Невже настільки довге очікування не переконає вас у глибині моїх почуттів?

[...] Голос її тихіше подиху. Нещасна ось-ось позбудеться почуттів, і вид її вселяє мимовільну жалість. Разом з тим вона так зворушливо-чарівна в своїй розгубленості, що Гендзі відчуває себе остаточно полоненим:

- О ні, безпомилковий голос серця привів мене сюди, і не варто прикидатися, ніби ви нічого не розумієте. Я ні в якому разі не хотів би здатися вам бездумним гульвісою. Просто я вважаю обов'язком своїм хоч почасти висловити почуття, які до сих пір таїв у глибині душі, - говорить Гендзі.

Жінка настільки мала і крихка, що він легко піднімає її і, ніжно притискаючи до грудей, направляє до перегородки, але тут з'являється та сама Тюдзё, яку раніше закликала до себе пані.

- Ах! - вигукує Гендзі, і дама приймається злякано нишпорити по сторонах, але, відчувши, що повітря навколо напосне надзвичайним пахощами, яке немов проникає в пори на обличчі, тут же про все здогадується і, приголомшена своїм відкриттям, завмирає в розгубленості,

не в силах вимовити ані слова. Будь перед нею проста людина, вона негайно виштовхнула б його без всяких церемоній. Втім, і тоді не вдалося б уникнути пересудів, і що сталося б з пані? Не тямлячи себе від хвилювання, вона слід за Гендзі, а він, не звертаючи на неї ніякої уваги, проходить за запону в глибині покоїв і, задовго за собою перегородку, мовить:

- Приходьте за пані на світанку.

[...] Але жінка вперто мовчить. Та й чи може вона оговтатися від збентеження, бачачи поруч з собою прекрасного з чоловіків? «Нехай я здамся йому черствою, нечуйною, принаймні він вважатиме мене негідною своїх домагань і залишить у спокої», - думає вона, і марно намагається Гендзі пом'якшити її серце. Зазвичай лагідна і поступлива, жінка примушує себе проявити не властиву їй твердість - вона подібна до бамбукової гілці, яка гнеться покірно, але не ламається. Зрештою, незадоволена собою, пригнічена завзятістю Гендзі, жінка дає волю сльозам. Печаль її настільки зворушлива, що не можна не взяти в ній участі, але «хіба краще було б зовсім не бачити її?» - думає Гендзі.”
[10;с.10-11]

Цей уривок з “Повісті про Гендзі” яскраво ілюструє поведінку чоловіків відносно жінок. Хоча жінка й не хотіла бути об’єктом домагань, врешті-решт чоловік отримував те, що він хоче. Хоча, зазвичай все й починалося з листування, але подібні випадки, як ми можемо припустити, не були рідкістю.

Аристократам хейанської доби вдавалося досить органічно поєднувати романтичні стосунки зі свободою моралі. Чоловіки сходилися і розходилися з дружинами, жінки з нетерпінням чекали чергового судженого, а полігінія не вважалась чимось поганим. За словами А. Н.

Мещерякова, можна виділити цілий поведінковий кодекс між чоловіком і жінкою [9; с.494 - 498]. Якщо чоловік дізнався, що десь є гарна дівчина яка вміє складати вірші, чоловік починав писати їй листа, у якому обов'язково був вірш. Вважалось пристойним, якщо лист було прикріплено до якої-небудь рослини, яка нагадувала про певну пору року. Листування між чоловіком і жінкою продовжувалося стільки, скільки, на думку жінки, необхідно. Після цього вона погоджувалася на побачення. Перше побачення було, можна сказати, "в сліпу". Чоловік та жінка розмовляли через ширму, що відгороджувала її покої. Тобто, чоловік якщо і міг закохатися, то тільки у її голос. Коли ж обидва партнери переконалися у взаємній приязні, то чоловік залишався на ніч у своєї коханої і рано вранці, поки ніхто його не бачить, мав її покинути. При поверненні додому чоловік мав написати поетичного листа своїй коханій. Якщо його очікування щодо жінки справджувалися, він навідувався до неї і вдруге і втретє. На третю ніч для майбутнього подружжя готували моті - рисові коржики. У той же самий день, або в один з наступних у домі невістки влаштовувалася трапеза, під час котрої, батьки могли побачити нареченого. Після цього шлюб вже вважався легітимним. З цього часу чоловік мг не повертатися до себе у дім зранку, а коли стосунки ставали більш міцними він міг переїхати жити до дружини. Або чоловік міг і не переїжджати. Хоча, якщо спостерігати за поведінкою чоловіків періоду Хейан через тексти, можна цілком припустити, що вони навряд жили зі своєю дружиною більше місяця. Досить часто була така ситуація, що жінки одного чоловіка не знали про існування інших дружин [9; с.497].

З приходом воєнізованої влади починає акумулюватися культура маскулінності, де жінка починає поставати лише у двох іпостасях:

1. Як об'єкт для продовження роду

2. Як об'єкт сексуальної насолоди

Звісно, разом з цим змінилася і культура сексуальних стосунків, як і культура стосунків соціальних між чоловіком та жінкою. Для жінок створюється досить суворий поведінковий кодекс. При цьому жінка має у всьому догоджати чоловікові, бути йому вірною, як чоловік своєму господарю. У цей час саме поняття обов'язку є ключовим для сімейного життя, оскільки часто батьки заключали договірний шлюб і про ніяке кохання розмови навіть йти не могло.

Поряд з обов'язком та виконанням лише фізіологічних функцій для продовження роду поставала й роль жінки як об'єкту для насолоди. У період сьогунату Токугава (1603—1868 рр) з'являється таке соціальне явище як публічні будинки та квартали, найвідомішим з яких є квартал Йосівара.

Один з найголовніших аспектів японської культури є соціальна диференціація. Куртизанки також мали ранги. Як зазначає А. Фесюн, ціни на послуги вимірювались відповідно до краси, слави та вмінням жінок, а вартість послуг куртизанки залежала від її класу. Вищими були таю (ойран), далі слідували косі, за ними - дівчата рангу цубоне.[14; с.12,16].

Але якщо ми говоритимемо саме про секс, то ми можемо зрозуміти, що головним було принести насолоду клієнтові, яким був чоловік. А. Фесюн у своїй книзі, що присвячена кварталу Йосівара, наводить цитату Окади:

“Обов'язок жінки - шанобливо, з опущеними очима, м'яко шукати центри задоволення чоловіка. Натяками, короткими жестами до різних частин його тіла з'ясовувати - що йому приємніше за все, і видавати неголосні захоплені вигуки. Граціозно і чарівно відбувається дотик його геніталій, потім - оральні маніпуляції, відповідно до описів в

рекомендаціях про рухи губ і язика, силі та інтенсивності натискань. Якщо гість у віці, «шовкове тремтіння» не повинне тривати до виливу його життєвих соків; з молодими ж цю насолоду можна продовжувати до повного потоку. Похилого гостя, який прийшов з ретельно зібраною на цю ніч потенцією, слід гладити, цілувати, але не доводити занадто швидко до повного виливу, якщо тільки він не бажає цього. [...] Розумна дівчина замість цього стане споруджувати його стовбур, поки той не наповниться, не стане твердим і щільним. Потім вона запитує - яким способом гість бажає досягти “лопанія фрукту”.

З цього уривку ми можемо зрозуміти, як процес пестання до самого акту, так і про існування навчальних посібників про секс.

Загалом, квартали з публічними будинками надавали різноманітні послуги в залежності від уподобань клієнта та його гаманця. Досить часто куртизанками ставали жінки (подекуди й чоловіки та хлопчики) аби виправити своє матеріальне становище і це не засуджувалося суспільством.

Розмовляючи про секс у період Едо, неможливо оминати тему гомосексуалізму, що був розповсюджений серед соціального прошарку самураїв, хоча правильніше говорити про таку собі бісексуальність, яка була властива і для античної Греції.

Ямамото Цунетомо був самураєм в період сьогунату Токугава, чії роздуми є досить відомими і які яскраво ілюструють стосунки між обома статтями. Але треба зауважити, що це стосується куди більше саме самураїв.

У Хагакуре Ямамото Цунетомо [16; с.21] згадує два типи стосунків:

1. З чоловіком (романтичні).
2. З жінкою (виключно фізіологічні)

Причому обидва види стосунків пов'язані з вірністю. Перший тип демонструє вірність як старшого так і молодшого, тобто обох партнерів. Другий тип - вірність жінки своєму чоловікові. Любов до чоловіка вважалася чимось більш високим, ніж любов до жінки.

Проблема для європейської свідомості у цей самий час постає у тому, що японець не розрізняє агапе та ерос. Для традиційного японця ерос та агапе постають як одне ціле, оскільки любов зав'язана на чистоті і цнотливості, і саме тому така любов нічим не відрізняється від служіння своєму сьогуну або імператору [6; 60].

Отже, ми можемо спостерігати декілька вкрай різних поглядів на сексуальні стосунки. Якщо в епоху Хейан як чоловік, так і жінка мали досить вільні стосунки, які були колообертом зустрічей та розставань, то в самурайську епоху стосунки мали декілька варіацій:

1. Ті, що побудовані на виконанні обов'язку
2. Ті, що побудовані на отриманні насолоди
3. Ті, що побудовані на почутті любові та вірності

Причому, останній тип стосунків стосується виключно любові гомосексуальної, тоді як два попередніх стосуються відносин чоловіка до жінки, де вона грає підкорену роль.

II.2. Сюнга

Одним з найважливіших сталів японського мистецтва є гравюра укійо-е, яка захопила у дев'ятнадцятому столітті таких видатних митців як Ван Гог, Моне, Мане, Дега та багатьох інших. Але мистецтво “пропливаючого повз світу”, хоча і зображувало життя і досить часто було пов'язане з кварталом Йосівари показувало європейцям лише частину справжнього життя. Насправді, знамениті майстри укійо-е більшу частину заробітку отримували з так званих сюнга, “весняних картинок” [6; с. 136].

Слово “сюнга” походить від назви китайської традиції *chun'gong mihua* (яп. Shunkuū higa), що означає “таємні зображення весняного палацу”. “Чуньгон” відноситься до китайського коронного принца, а “міхуа” означає “приховані зображення”. Хаякава у книзі “SHUNGA : Ten Questions and Answers” [30; с. 13] цитує текст періоду пізньої династії Хань “Кай Йонг”, аби пояснити, чому в рукописах сюнга є дванадцять сцен: “Імператор бере дванадцять жінок як своїх супутниць; це тому, що в році є дванадцять місяців”.

З цього ми можемо зрозуміти, що можливим тлумаченням виступає те, що китайський імператор матиме по одній жінці на кожен місяць року, і що, за словами Хаякави, слідуючи теорії інь та янь, для нього було важливо спілкуватися з жінками, які використовують таємні плотські прийоми та ритуали для підтримки свого авторитету. Картини, що пояснювали ці таємні традиції, були відомі як чуньгун-міхуа. Можна припустити, що з часом ідея таємних традицій стала менш важливою, і слово “сюнга” стало означати зображення сексу.

В епоху Едо серед високопоставлених придворних і самураїв, а також заможного люду існувала традиція включати картини сюнга у трюмо для наречених. Це, можливо, є наслідуванням китайській традиції

вважати сьонга важливою духовною силою, яка здатна збалансувати сили інь-ян і підтримувати мир.

Ми маємо розуміти, що сьонга не можна розглядати тільки як продукт для масового продажу періоду Едо, але і як продукт синкретизму світу уяви художника та світу реального. Еротичні принти також часто містять у собі літературні сюжети тої сучасності або ж минулого [18;с.217]. Таким чином, у сюжетах сьонга, так чи інакше, транлюється система цінностей тогочасного японського суспільства, включаючи і ставлення до тіла та поведінки у соціумі.

У книзі сьонга Hana ikada(Скупчення квітів струмком) Hanagasa Bunkyo (1785–1860) сьонга згадувалася під назвою “качі-е”. За його словами, в давнину придворні влаштовували "конкурси малюнків" (e-awase), і одного разу виграла картина сьонга (кацу), а після цього сьонга також були відомі як "картини перемоги" (kachi-e) [30; с.3]. Вважається, що збереглося кілька копій сьонга, які відповідають епохам Хейан та Камакура [30; с.3].

Основним фокусом зображення у гравюрах сьонга є статевий акт. Існує досить багатий сюжетний різновид: гомосексуальні та гетеросексуальні статеві акти, маструбація під час вуаєризму, зоофілія (зустрічається вкрай рідко), груповий секс між жінкою та кількома чоловіками. Перераховувати можна досить довго, і багато з гравюр цього жанру були призначені і для сексуальної освіти, для збудження, для привернення цільової аудиторії аби вони відвідали квартал Веселоців [6;с.136]. Тобто призначення сьонга було цілком практичне.

За твердженням Хаякава Монти, у період Токугава використовувалось декілька різних термінів для позначення еротичних зображень у стилі укійо-е.

1. Осоку-зу (偃息図)

Цей термін використовувалося з періоду Хейан. “Осоку” означає "відпочити, полежати". Тому осоку-зу посилається на малюнок, на якому чоловіки та жінки лежать разом у ліжку, відпочиваючи та насолоджуючись.

2. Качі-е (勝絵)

Витоки цього були згадані вище, і як ми бачимо зі значень персонажів "картини перемоги". Самураї вірили, що сьонга, яку вони тримали зі своєю зброєю, принесе їм перемогу в битві і збереже їх у безпеці [30; с.14].

3. Макура-е (枕絵) (малюнки на подушках)

У книзі про техніку живопису Гасена, слово з персонажами, які зазвичай читаються “сьонга”, вписане як у прочитані “сьонга”, так і “макура-е”. У період Едо макура-е був поширеним терміном для зображень сьонга. Зображення на подушках, свідчить про ліжку, де чоловіки і жінки займаються сексом, тому “подушкові зображення” означають образи статевого акту.

4. Warai-e (笑絵) (веселі картинки)

Це вважається найпоширенішим терміном для сьонга в період Едо. У світі торговців мистецтвом та антикварними книгопродавцями використовується термін "wajirushi". Це була своєрідна кодова назва warai-e та warai-hon (книги сьонга), його використання починається з періоду Едо [30; с.14] . Можна припустити, що в період Едо люди розглядали секс пов'язуючи його зі сміхом та розвагами. Однак, окрім „сміху”, warai-e, можливо, мав і більш чіткі сексуальні підтексти [24; с. 378], і навіть було запропоновано, що це слово насправді означало “мастурбацію” [47; с.14].

5. Нуре-е 濡絵 (мокрі фотографії)

Це був ще один термін для сьонга, який є більш чітким, ніж «малюнки на подушках». Цей термін, можливо, перегукується з кабукі, де романтичні сцени називали мокрими сценами, посиляючись на емоції, а також на еротику [30; с.14].

6. Хіга 秘画 (секретні або приховані картинки)

Цей термін спочатку позначався на китайських еротичних картинах у володінні імператора і використовувався для таємних знань, але з епохи Мейдзі також використовувався термін *higi-ga* (зображення секретних прийомів), що посилався на еротичні зображення, які потрібно було зберігати приховано [30; с.14].

З художньої точки зору, гравюри сьонга не відрізняються від укійо-е (якщо не враховувати специфічний сюжет). У період Едо, сьонга досить часто вирізнялися невисокою якістю друку, досить дешевим папером та масовістю, хоча питання матеріалу та якості не є абсолютним ствердженням.

Перші сьонга, що з'явилися у сімнадцятому столітті були чорно-білими [55; с.32], але з розвитком книгодрукування вони стали кольоровими. Головними героями часто виступали актори кабукі та працівниці кварталу Йосівара.

У цей же час важливо пам'ятати, що сьонга не продавалися як окремі зображення, оскільки без певного сюжету, який створює «комікс», все зійшлося би до простого зображення сексу, коли пеніс проникає у піхву, пара досягає оргазму, сперма еякулюється чоловіком. Такий зразок є практично у будь-яких сексуальних зустрічах. При чоловічому гомосексуальному акті один чоловік проникає в анус іншого. У лесбійській грі між жінками, жінка, яка виконує чоловічу роль, вставляє фалоімітатор у піхву, щоб допомогти партнерці досягти оргазму [18;

с.226]. У випадку ж сьонга, більшість з них склалися з двадцяти зображень і з'являлися у вигляді сувоїв, альбомів, книг або ж наборів малюнків. Тому художник мусив внести певне різноманіття, використовуючи різні ситуації, фон, зображуючи чоловіків і жінок з різних сфер життя, змінюючи положення пар, а також випробовуючи різноманітні графічні схеми. Акцент у зображеннях робився на геніталіях, які зображувалися надто перебільшено і не були пропорційними до інших частин тіла.

Найпопулярнішим зображенням прелюдій були поцілунки та пестення жіночих геніталій чоловіками. Поцілунки зображуються або до або під час статевого акту, але досить рідко можна спостерігати зображення поцілунків під час нього. Цілком можна вважати, що у період Едо поцілунки слугували більше для прелюдій.

Одним з досить важливих аспектів сексуального життя, що відображався у сьонга є секс-іграшки (warai dōgu (笑い道具) - пристрій для сміху). Коли покоївки, придворні дами, монахині та інші жінки, які, як правило, не мали доступу до чоловіків або які не могли покинути будинки свого господаря, демонструвалися в сьонга при мастурбації наодинці, або в парі з іншим партнером, зазвичай жінкою, секс-іграшки такі як фалоімітатори використовувалися як заміна компанії чоловіка. Окрім ручних фалоімітаторів, у сьонга зображуються також жінки з фалоімітаторами на ремінцях.

Що є найбільш очевидним елементом - це перебільшені статеві органи, як чоловічі пеніси, так і жіночі вульви, хоча це помітити набагато складніше. Це більше додає фантастичності, і у той же час може виступати елементом комічним, через неможливість подібного розміру.

Якщо уважно роздивлятися зображення, то ми можемо помітити, що обличчя та геніталії незмінно представлені як збалансовані складові, що являють собою одне ціле. Зосереджуючись на статевому акті та обличчях паралельно, ми можемо помітити, що тіла природним чином спотворюються. Геніталії як чоловіків, так і жінок мають приблизно однаковий розмір, як їх голови, створюючи ілюзію високо збалансованого складу. Однак цей баланс і часто розташування статевих органів паралельно відносно обличчя означало, що тіло, особливо жіноче, часто поставало у сильно перекручені, або зовсім неможливі позиції, що й відзначається “акробатичним” характером сьонга.

Якщо переглядати ранні сьонга, то неодмінно встає питання гендерної приналежності персонажів, оскільки розрізнити їх буває досить важко. Можна помітити, майже що ідентичність облич та будови тіл, однаково довге волосся, хіба що у чоловіків плечі трохи ширші. І єдине, що дає нам точність визначення статі це одяг та особисті речі героїв. Одяг є частиною ідентифікації японської людини, яка визначає та демонструє її статус у суспільстві. Що цікаво, у сьонга майже не зустрічається повністю оголене тіло, завжди присутній одяг. Він не тільки дає розрізнити “хто є хто”, але також вказує на статус персонажів у соціумі, що додає не тільки більш реалістичного сприйняття, а й необхідність утвердження статусу незалежно від ситуативного контексту. Одяг також може слугувати для збудження фантазій, як психологічний елемент, що провокується відносною закритістю, і той самий час відкритістю тіл.

Ще одним аспектом, який часто зустрічається у сьонга, є вуаеризм. В епізодах сьонга за статевим актом можуть споглядати як жінки, так і чоловіки, але при цьому для чоловіків досить часто виступає підглядання через підзорну трубу. Часто ілюструються сцени мастурбації як чоловіків,

так і жінок під час вуаєризму. Споглядання відбувається через сьодзі, через рами вікон бані, що виходять на кімнату коханців або на природі. Тобто подібні ситуації трапляються коли у сусідній кімнаті або у сусідньому будинку присутній споглядач, третя особа, що маструбує, або займається сексом зі своїм партнером паралельно постерігаючи за своїми сусідами.

Іншим, досить рідким мотивом, є зоофілія. Наразі, мені довелося побачити лише 2 зображення сюнга подібного типу:

1. Kіnoe no komatsu (喜能会之故真), вип. 3, ст. 6-7; за авторством Хокусяя.
2. “Край любові” за авторством Кунісади Утагави

У першому випадку сцена зоофілії зображена з восьминогом, де він затуляє ниряльницю в щілину між двома скелями. Великий спрут приносить задоволення жінці, використовуючи майже всі свої вісім ніг, щоб обмотатися навколо неї та пестить з руки, ноги і соск. Другий спрут, менший, одночасно немовби “цілує” жінку в її рот. Зображення виконано настільки якісно, що здається наче глядач є безпосереднім свідком цієї сцени. Жінка, що зображена на цьому сюнга, здається неприємною від пестоців восьминогів.

У випадку з “Краєм любові”, сюнга складається з двох частин. Перша показує воїнів, які спостерігають за сценою, що зображена у другій частині. Наступне зображення нас і цікавить. Воно демонструє сексуальний акт між собакою та жінкою. Жінка знаходиться у “колінно-ліктвовій” позі, а пес, тим часом, “бере” її як свою самку. При цьому, здається враження ніби людина, яка споглядає це сюнга, крадькома підглядає, ніби через підзорну трубу, оскільки сексуальний акт взято у коло, а краї зображення максимально затемнені.

Маємо зазначити, що зустріти мотив зоофілії, де б чоловік виконував сексуальний акт з твариною знайти не вдалося. Присутній лише мотив з жінками, причому вони отримували від цього задоволення, оскільки на зображеннях не було виявлено негативних емоцій або будь-яку відсутність емоцій взагалі.

Текст є частиною сюнга, яка допомагає зрозуміти контекст зображення. Іноді вони підсилюють еротичність, але досить часто вони пояснюють ситуацію або ж, разом з цим, роблять її комічною.

У сюнга розрізняють 2 категорії текстів:

1. Котоба-гакі (kotoba-gaki (詞書))
2. Какі-іре (kaki-ire (書入れ))

Тексти котоба-гакі пояснюють контекст картин, що виражається в поезії вака, оповідній прозі та комічних віршах ківка та сенрю [29;с.25]. Як правило, у тексті котоба-гакі розповідь йде від третьої особи у літературному стилі. До того ж, сам текст знаходиться поза межами сцени сюнга, тобто знаходиться наче ззовні.

Тексти какі-іре, на відміну від котоба-гакі, описують думки та почуття персонажів. Какі-іре виступає у якості монологу, або ж діалогу між персонажами, що висловлюється у розмовному, не літературному стилі мовлення. Тексти розмовного типу презентуються всередині картини, поряд з персонажами, до яких належать ті чи інші репліки. Читаючи діалог какі-іре, можна отримати зовсім інше уявлення про те, що відбувається на малюнку, на відміну від враження, заснованого лише на зображенні. Іноді інтерпретація картини може бути навіть протилежною тому, що спочатку було подумано [30; с.25]. Для авторів сюнга використання какі-іре було спрямовано на реальність сексуальних

стосунків, намагаючись відтворити сирі почуття через думки, слова, голоси.

Відтак у сьонга відтворено баланс тексту та зображення, що разом утворюють цілісну картину, що відкриває чуттєву майстерність слова та малюнку.

Таким чином, ми визначили типи художнього зображення та смислової передачі контексту через текст, у тому числі, й ставлення японців періоду Едо до сексуальних стосунків через художні образи сьонга. Ми можемо відзначити популярність секс-іграшок та вуаєризму як частини тілесної культури, що визначає певну розкутість та неможливість відмови від статусу будь-де, окрім бані. Необхідно розуміти, що сьонга презентуються, у деякому сенсі, як певний ідеалістичний образ сексуальних стосунків.

III.1. Медицина

Традиційна Японська медицина протягом багатьох століть базувалася на китайській медицині і зазнала значного впливу як наук, так і філософій. До періоду Едо, японська медицина часто охарактеризовується як імітація китайської, хоча адаптації або ж певні суто японські розробки все ж таки існували. Традиційна японська медицина є адаптацією та вдосконаленням китайської методики, яка ставала базою для нових, вже японських розробок.

Ми будемо розрізняти декілька видів методик:

1. кампо 漢方 - традиційна медицина, яка базувалася на китайській;

2. рампо 蘭方 - медицина західного типу, під якою часто розуміють хірургію, яку завезли до Японії єзуїти, переважно з Португалії та Іспанії. Першопочатковою назвою напряму хірургії є Коморю, тобто школа рудоволосих. Назва рампо часто вживається для голландської медицини, оскільки розповсюдження хірургії відбувалося саме завдяки голландцям під час ізоляції Японії в понад 200 років.

Базовим поняттям у традиційній медицині Японії виступає уоґо 養生 (кит. yangsheng 養生) - плекання життя. Оскільки японська медицина у своїх засадах мала теоретичний, філософський та практичний базис саме китайської традиції, ми розпочнемо з китайського розуміння про плекання життя.

III.2. Yangsheng

Ідея плекання життя у Китаї розпочалося у 480-221 роках до н. е. і вперше згадується у “Внутрішньому каноні Жовтого імператора” у частині під назвою Suwen [26; с.24]. За ним, безсмертя досягається через освоєння шляху, тобто через профілактичний метод лікування, який і є плеканням життя. Попередження хвороб через спосіб життя є основою китайської та японської традиційної медицини. До того ж, через вплив різних філософсько-релігійних течій, таких як Даосизм, Буддизм, Конфуціанство можна простежити певні ідеї щодо безсмертя у традиції yangsheng, що не характерно для японського уоґо.

Базисом для китайської та японської медицини виступає енергія ці 氣 (яп. кі 氣). Цією енергією просякнутий весь світ, і всі явища є проявом взаємодії між енергіями інь та ян. Людина ж розглядається як мікрокосм і співвідноситься з макрокосмом.

У тілі людини енергія ці у китайському світогляді має два види:

1. Енергія сутності, яка передається від батьків та є основою формування тіла.
2. Енергія, що надходить через їжу, пиття, дихання та є основою життєдіяльності.

Причому, перший тип скоріше розуміється як метафізична енергія, а другий - як відносно фізична [27; с.28].

Енергія ці циркулює по тілу людини через меридіани (jingmai 經脈) та супутні судини (luomai 絡脈), що утворюють цілісну систему яка поєднує внутрішні органи та покриває все тіло як сітка, що може нагадувати систему кровообігу.

Ця енергія зберігається:

1. У п'яти внутрішніх органах (wuzang): печінці, серці, селезінці, легенях та нирках.

2. У шести органах кишечника (liufu): у товстій кишці, тонкій кишці, шлунку, потрійному пальнику (san jiao), жовчному міхурі та у сечовому міхурі.

Всі органи поєднані в одну систему Zang Fu, де кожен орган wuzang має пару з liufu і кожній парі присвоюється один з п'яти елементів [54]: вогонь, метал, вода, дерево або земля, і кожен орган, у свою чергу, асоціювався із п'ятьма кольорами, смаками та сезонами [34].

Щодо практики yangsheng, то вона поділяється на три групи:

1. Фізична форма, що відповідає здоров'ю фізичного тіла.
2. Тіло
3. Дух, що відповідає психічному здоров'ю.

Кубо Норітада [39] визначив п'ять практик китайського плекання життя:

1. Регуляція дихання
2. Терапевтична гімнастика
3. Дієта
4. Сексуальні практики

Регуляція дихання та гімнастика посідають значне місце у китайській медицині як практики терапевтичні. Гімнастика у багатьох китайських текстах розуміється як засіб для зміцнення здоров'я та досягнення безсмертя. Крім того, що гімнастика є засобом для досягнення довголіття, іноді також використовується як лікування хвороб [27; с.31].

Окрім того, що гімнастика виступає як методика лікування та профілактики, вона обов'язково включає у себе регуляцію дихання, аби обміняти стару енергію ці на нову. Причому, у тексті Ваорупі [19]

згадується, що та людина яка вміє циркулювати енергію ці здатна досягти здоров'я для внутрішнього тіла, відбиваючи при цьому зовнішнє зло. Тобто правильне дихання є необхідним для насичення киснем організму людини (від клітин до внутрішнім органів), що дає змогу правильно функціонувати організму людини. При диханні головна увага приділяється вдиханню повітря разом з яким надходить нова енергія ці. З видихом повітря, людина позбавляється застарілої ці з організму. Таким чином, енергія ці циркулює завдяки дихальним вправам та разом з гімнастичними вправами попереджає застій в тілі людини.

Дієта є ще однією терапевтичною та лікувальною методикою у східній медицині, хоча лише у китайській ми можемо знайти саме уникання різноманітних круп та зернових, оскільки вважається, що вони забруднюють кишечник [27; с.32]. Замість круп рекомендувалися препарати з інших рослин та мінералів, тому можна вважати що дієта також передбачала вживання різноманітних фармакологічних препаратів які є ефективними для збереження здоров'я та продовження життя.

В принципі, ідея безсмертя, якою просякнуті всі методики є дуже характерними для Даосизму, але створення препаратів та еліксирів досить тісно пов'язане з даоською алхімією. Для даоської алхімії характерне розділення на два типи:

1. Внутрішня
2. Зовнішня

Внутрішня алхімія передбачає створення вищого рівня чистоти, удосконалюючи дві енергії ці - інь та ян. На практиці ж це включало медитації, регуляцію дихання та сексуальні практики згідно до методик.

Натомість, зовнішня алхімія передбачає створення певної речовини, еліксиру безсмертя.

Як вже було згадано вище, сексуальні техніки також є частиною методик, що мають призводити до безсмертя. Загалом, методика розроблена для збереження сутності чоловічої енергії ці типу ян, яка може викликати довголіття у людини через регульований статевий акт. Головним “терапевтично-лікувальним” моментом є те, що чоловік забирає ці у жінки під час оргазму, що є таким собі засобом проти імпотенції [27; с.35].

Таким чином, засади китайської медицини були пов’язані з філософсько-релігійною частиною життя та, передусім, з поняттям безсмертя, якого намагалися досягти завдяки практикам yangsheng, в основу яких покладений терапевтично-профілактичний метод лікування, що передчасно запобігає появленню хвороб.

Так само як і в китайському плеканні життя, уоґо постає як профілактика захворювань, але у той же час для Японії не характерне поняття безсмертя.

III.3. Уоґо

Японська медицина, кампо, майже повністю базується на засадах китайської, тексти якої почали проникати на японські острови через Корею у п’ятому столітті. Приблизно до десятого століття, періоду Хейан, медицина Японії препліталася з Омьодо. Тогочасне плекання життя значно відображало саме даоські погляди династій Суй і Тан, що увібрала японська аристократія.

У 984 році з’являється, нині, найстаріший текст традиційної японської медицини Ishimpo, написаний придворним лікарем Танабою Ясуйорі. Цей текст ґрунтувався на понад вісімдесяти китайських медичних працях, написаних під час китайських династій Суй (581–617) і Тан

(618–907) [32; 33; 34; 38, с.360; 27, с.40]. Ishimpo містить у собі досить багато аспектів yangsheng, таких як, утримання від різноманітних зернових, застосування мінеральних препаратів, дієтологія, методи для досягнення довголіття, методика акупунктури, сексуальний аспект життя тощо. Але незважаючи на високий рівень подібності, за Сакаде, є декотрі відмінності, які відображають погляд Танаби Ясуйорі, наприклад, деякі мінеральні препарати в тексті Ishimpo розглядаються як отруйні, а подовження життя не передбачає вживання мінеральних препаратів [46].

З розвитком історії з'являлося багато текстів пов'язаних з плеканням життя. Наприклад текст дзенського монаха Ейсая “Kissayojoki” (Пити чай і плекати життя) написаний 1215 році, де зазначаються методи розпивання чаю як частина практик уою [27; с.42]. Але значна частина текстів лише наслідувала китайську медицину.

Декотрі зміни почалися кінця п'ятнадцятого століття, у період воюючих провінцій. Через необхідність, медицина значно почала розвиватися не тільки теоретично, але й на практиці.

Досить визначною особистістю того періоду є Манасе Досан, який заклав основи медичної школи Госейхоха. У ній, за припущенням Кобаяші Акіко, акцентувалася увага на викладанні фітотерапії, але також викладалася акупунктура та припікання [38; с.361]. В основу програми школи покладено вчення Лі Донгюань та Чжу Дансі, які діяли у період династії Юань (1279–1368). Вони наголошували на включенні неоконфуціанства в медичну практику на противагу домінування буддизму до того часу. Теоретичне підґрунтя їхньої медицини полягає у “об'єднанні Неба і людей”, - принципу неоконфуціанства. Медицина школи Госейхоха має тенденцію бути складною та абстрактною із сильною прихильністю до П'яти Фаз та теорії інь-ян [27, с.77; 34].

Манасе Досан написав декілька значних текстів щодо плекання життя, “Yojo hishi” (Езотеричні вказівки плекання життя) та “Jufuku shichichin” (Сім чудес довголіття та щастя) [27; с.42-43]. Окрім них Досан також написав посібник з медицини, де класифікуються симптоми і хвороби. Що цікаво, у посібнику також міститься розділ про хвороби старості [34].

Ще однією визначною особистістю медицини є Нагоя Гені який був засновником класичної школи Койхо. Він виступав за клінічні експерименти та емпіризм. Він проклав шлях до нових характеристик японської теорії йоджо з критикою даосизму у тексті “Yojo shuron” (Основна теорія плекання життя) [27; с.43].

Якщо дещо підсумувати, то плекання життя до періоду Едо базувалося на китайських тенденціях, хоча і мало деякі відхилення від канону. Наприклад, японські тексти, як правило, не відводять важливої ролі алхімії, мінеральним препаратам або утриманню від злаків. До того ж, для Японії не є характерним поняття безсмертя, що було звичайним для китайської релігії та філософії, особливо даосизму. Для японців скоріше було характерне намагання досягти життєвого добробуту.

Період Едо є досить значним для Японії у плані розвитку. Він характеризується ізоляційною політикою, яка спричинила унікальний для країни розвиток, незважаючи на декотрий вплив західної медицини, яка стала відома завдяки голландцям, оскільки Голландія була єдиною країною, якій було дозволено підтримувати торгівлю з Японією.

Як вже зазначалося, для японців було характерне намагання досягти життєвого добробуту, що і виражалося у їхньому уоjo. Наголос на якості життя поширюється на всі його аспекти.

Однією з вагомих рис, що відрізняють уоґо від yangsheng є визначення крупи як основної їжі. Багато авторів текстів періоду Едо зазвичай сприймають зернові (рис, ячмінь, пшеницю, пшоно тощо) як основні продукти харчування для дієтичних цілей. Крім цього, у тексті Вуока suchі зазначається, що рис та всі інші японські крупи кращі, ніж у будь-якій іншій країні. Особливо наголошується, що саме японський рис має найкращий смак та найбільшу кількість поживних речовин [31].

Другою значною відмінністю постає те, що японці не сприймали секс як методику лікування, скоріше були диспути з точок зору довіри та етичності, а не як засіб для вилучення енергії кі під час оргазму [27; с.48].

І все ж таки, тим, що виділяє уоґо від yangsheng є нормалізація правил що стосується не лише фізичного та психічного здоров'я, а й соціальної, культурної та фінансової сфер життя. Таким чином, плекання життя можна умовно поділити на два типи:

1. Внутрішню, що стосується здоров'я організму людини.
2. Зовнішню, яка регулює норма поведінки у всіх сферах життя.

Кейко Дайдоджі зазначає, що у тексті “Уоґокуп” практика уоґо поширюється на всі сфери життя і буквально демонструє інструкції щоденної поведінки, які спрямовані на створення її шаблонів [27; с.52]. Досить цікаві приклади інструкцій тілесної поведінки наводить А. Н. Мещеряков у контексті збереження та притоку енергії кі. Так, спати необхідно було головою на схід, на боці і витягнув ноги, оскільки якщо спати на спині, то це призводить до застою кі. При засинанні необхідно ворушити великими пальцями ніг, оскільки це викликає позіхання, разом з яким виходить негативна енергетика. Сидіти необхідно у позі сейдза, але не дуже довго, оскільки це перешкоджає циркуляції кі. Тому, якщо довго сидіти видається необхідним, то треба ворушити великими пальцями ніг.

Також рекомендувалося уникати занадто довгого сну і п'ять разів за ніч міняти позу. Вдень спати заборонялося. Після їжі обов'язковим було здійснити коротку повільну прогулянку [8; с.87]. Подібні шаблони називають “мистецтво” або ж “техніка” (jutsu 術). Вважається, що різні мистецтва (або техніки), засвоєні за допомогою тілесного досвіду, також регулюють психічний стан. Термін мистецтво вживається до будь-якої діяльності, яка потребує довгої практики і зусиль аби натренувати розум і тіло до того стану, коли все буде виконано невимушено і природно. Через процес подолання бажань чи труднощів практика поступово стає природною. Тільки тоді, коли можна зробити це без будь-яких навмисних зусиль, рух вперше досягає тієї висоти опрацювання, яку заслуговують назвати "мистецтвом" [27; с.54]. У східній філософії концепція мистецтва стає поряд з концепцією шляху, тому навіть уоґо може поставити саме як шлях, який людина долає протягом життя аби досягти стану, коли вона може виконувати дії на плані “мистецтва”.

Якщо розглядати “внутрішній тип” уоґо, то можна виділити декілька ключових термінів пов'язаних з тілом:

1. karada (тіло)
2. kokoro (розум),
3. hara (шлунок),
4. konare (травлення),
5. shaku (згусток)

Існує близько 19 ієрогліфічних поєднань, які пов'язуються з тілом. Частина з них позначає тіло, людське тіло, кров, кі та кров, кишечник, шлунок, внутрішнє тіло, транспорт. Таким чином, всі ієрогліфічні позначення “тіла” стосуються внутрішніх процесів, пов'язані з

циркуляцією енергії кі та крові в людині, причому помітна відсутність багатьох внутрішніх органів, включаючи серце.

Гарна циркуляція рідин та енергій постає центральним аспектом японській медицині. Енергія кі є ключовим фактором у збереженні та подовженні життя людини. За думками японських медиків, запас кі міг закінчитися, али витрати цієї енергії можна було зменшити, оскільки потенціал здоров'я людини цілком залежить від поведінки [8; с.86]. Задля збереження запасу кі рекомендувалося оминати зайвої рухової активності, але у цей же час і не провокувати “застою”, оскільки він веде до багатьох хвороб. Застій енергії відбувається тоді, коли людина надмірно вживає їжу та напої, під час надмірного відпочинку та сну, що призводить до важких хвороб. Також, застій енергії відбувається за рахунок сильних емоцій, тому утримання від них є спосіб підтримки здоров'я в організмі. Аби уникнути застою рекомендувалося наполегливо працювати над своїм сімейним покликанням, займатися самомасажем, а також рухатися, при цьому не виконуючи сильних навантажень.

Термін “серце” (кокого 心) часто використовувався у якості центральної інстанції, яка відповідає за керування інтелектом, волею та сенсорикою. Як і у випадку з ієрогліфічними позначеннями тіла, для кокого існують різні поєднання, що у загальному змісті відповідають волевиявленню, емоціям та душі, аніж анатомічному серцю. Причому, є певне розрізнення між 心 та 魂 (tamashii), де друге позначає саме душу. У літературних творах, таких як кокінвакасю, душа часто вислизає з тіла внаслідок сну, смерті або глибокої задумливості, тому можна зробити висновок, що душа сприймалася досить рухливою сутністю яка лише тимчасово перебуває у тілі [27; с.119]. Важливим є те, що душа

розуміється скоріше як дух та самість, у той час коли серце скоріше пов'язане з почуттями та думками.

Якщо говорити про взаємозв'язок тіла, серця і душі, то тіло сприймалося лише як оболонка для безсмертної сутності, яка тимчасово потрапила у цей світ, тому довгий час термін *karada* стосувався не лише живих, а й трупів. У той час як тіло постає як фізичний аспект, серце та душа належать до ментальної складової, що поєднані між собою, але не є однією сутністю.

У японській медицині найважливішим органом постає шлунок (*hara*). Існує дев'ять різних ієрогліфічних позначень, які читаються як “*hara*”. Центр енергії кі знаходиться у так званому “полі кіноварі” (*tanden* 丹田), що відповідає шлунку. Тому найважливішим органом вважалася саме черевна порожнина. Виконуючи характері, самурай якраз таки розтинав скупчення життєвої енергії. Розлади шлунку серйозно впливають на весь організм, що призводить до думки про живіт є інстанцією, яку треба лікувати у першу чергу, що було характерно для медицини періоду Едо [27; с.132]. Підтримка балансу кі у животі відбувається завдяки черевному диханню та масажу, що було лікуванням та профілактичним засобом проти психологічних розладів, депресії, запаморочення, колік, судом шлунку тощо.

Травлення у світогляді японців періоду Токугава являє собою перероблення їжі в організмі людини на енергію, що яскраво демонструється у гравюрі *Inshoku uojo kagami* (Правила дієтичного життя) Утагави Кунісади. У гравюрі показано як функціонують п'ять внутрішніх органів і шість нутрощів та застереження проти надлишків в їжі та питті. При цьому, зображено по групі робітників, які живуть у кожному органі та постійно працюють, щоб тіло було здоровим.

Зазвичай селезінка і шлунок відіграють центральну роль у функції травлення в медичному контексті періоду Едо. Значення цих двох органів є свідченням впливу китайської медичної традиції, особливо концепції Лі Гао. Лі Гао зосереджується на життєвій сутності як основі буття, де її джерелом виступають шлунок та селезінка. Він вважає, що хвороби виникають через поєднанням внутрішнього ураження та зовнішнього “зла”. Перше є хворобою внутрішнього тіла, а остання стосується змін у зовнішньому світі. Але зовнішньому злу також дозволено вторгнутись у тіло, коли внутрішня енергія ці виснажена. Тому головним аспектом лікування та профілактики виступає поповнення енергії ці. Лі Гао стверджує, що саме селезінка та шлунок живлять внутрішню ці, що також відіграє центральну роль у перетравленні їжі та живленні організму [27; с.147]. Відповідно, основний принцип полягає у підтримці циркуляції енергії ці у шлунку та в селезінці, що надходить разом з їжею та питвом.

Шлунок постає областю де відбувається травлення та джерелом рушійної сили для циркуляції кі. Він транспортує поживні речовини з продуктів харчування та ефект від медичних препаратів в організмі. Таким чином, шлунок виступає своєрідним центром підтримки життєдіяльності.

Термін *shaku* співпадає зі шлунковими спазмами і його можна охарактеризувати як певний хворобливий набряк. Цей набряк лікарі періоду Едо вважали причиною багатьох хронічних захворювань.

У багатьох літературних творах періоду Едо *shaku* постає як прояв гніву або розчарування. У японській мові існує вислів, який передає роздратування мовника: “він торкається мого *shaku*”.

Шаку утворює вузол в животі, який блокує вільний потік дихання. Цей вузол можна розпорошити щоденними тренуваннями за допомогою

дихальних вправ. Окрім регуляції дихання також рекомендувався масаж при співі [27; с.157].

Можна сказати, що shaku є хворобливим накопиченням, що пов'язаний з надмірним притоком енергії кі до однієї точки, де виникає застій. Оскільки всі хвороби виникають через застій енергії кі, то це є одним з можливих проявів наслідків застою, якщо брати до уваги медичинський світогляд періоду Едо.

III.4. Акупунктура

Щодо методики лікування, то однією з них був вплив через активні енергетичні точки на систему організму, тобто за допомогою техніки акупунктури. Для Японії характерне поєднання голковколювання і припікання, які в японській акупунктурі використовувалися одночасно [38; с.360]. Вивчення точок акупунктури було базовим знанням для кожного медика, що було прописано ще в “Ishitsu-rei”, першому медичному законі Японії.

З періоду Адзучі-Момояма, в акупунктурі починає використовуватися техніка ошид, у якій голка для акупунктури трималася однією рукою, одночасно вставляючи її іншою, що дозволяє дати легке стимулювання [38; с.361]. Це було можливо за допомогою тонких японських голок.

У період Едо, доктор Ваічі Сугіяма винайшов спосіб безболісного голковколювання. За цією методикою голку кладуть в тонку трубку, щоб вставити її в тіло, при цьому використовуються дуже тонкі голки, що також мінімізує біль [38; с.361]. Ця розробка стала новим витком у розвитку японської медицини та акупунктури, оскільки до цього часу

використовувався традиційний китайський метод, коли голку встромляли безпосередньо в тіло та й ще забивали її молоточком.

У період сьогунату Токугава вирували різноманітні епідемії. Люди у лікуванні поклалися на акупунктуру та припікання, причому голковколювання робили тільки фахівці, у той час як припікання робили і звичайні люди не залежно від статі.

Акупунктура, хоча й була запозичена з Китаю, зазнала адаптацій та різноманітних змін під впливом суспільства, культури та регіональних особливостей Японії.

III.5. Дієта

Одним з головних аспектів терапії та лікування постає також дієта. У першу чергу, в період Едо, харчування сприймалося як живлення організму, де їжа постає як засіб для оновлення та отримання енергії кі. Іншими словами, їжа сприймалася свого роду ліками, що дуже нагадує відомий вислів Гіппократа: “Ваша їжа має бути вашими ліками, а ліки вашою їжею”. Виходячи з цього, одним з головних дієтичних принципів був баланс, за яким, надмірне вживання будь-якої їжі є шкідливим.

Шкідливість надмірного вживання пов’язується з отрутою. Шкода, яку завдає отрута, залежить від стану здоров’я, величини порцій та відповідності використовуваного способу приготування. Іншими словами, їжа може стати отрутою залежно від того, хто її їсть або як її їдять. Надмірність у споживанні їжі провокує її гниття у шлунку, що і отруює організм людини.

Окрім цього, у період Едо була популярна теорія Лі Гао про взаємозв’язок травлення зі шлунком та селезінкою, про яку ми вже згадували. У тексті *Үоґокуп* згадується заборони щодо вживання

продуктів, які були неприйнятними для шлунку та селезінки. “До них належить холодна, міцна, липка, брудна і нечиста їжа, з неприємним запахом або недостатньо проготована. Також до цього переліку належать продукти, які втратили свій аромат від перегорання; продукти, які довгий час залишалися після приготування; незрілі фрукти; продукти, які втратили свій аромат через старість; продукти, що незбалансовані в п'яти ароматах; а також жирні та з сильним смаком” [35].

Також, для японської дієтичної практики було характерне уникнення м'яса в їжі. Це пояснюється тим, що японські лікарі вважали, що у японців шлунок набагато слабший ніж у корейців або китайців, і тому для них тваринна їжа шкідлива. Окрім цього, у дзен-буддизмі забороняється вживання будь-якого м'яса і тривалий час японці вважали м'ясо тварин ритуально нечистим, хоча серед нижчих прошарків населення воно вживалося [27; с.166].

Таким чином, для японської дієтології періоду Едо було характерним уникнення надмірності у їжі. Змушення людини їсти (особливо хворої) не приносить користі, оскільки це може порушити травлення і спричинити енергетичний застій. З тієї ж причини, слід уникати жирних і сильних смаків, таких як м'ясо тварин, хоча це не завжди стосується тих, хто до них звик.

III.6. Масаж

Невід'ємною частиною японської медицини постає масаж, який знаходить своє місце і повсякденному житті японців періоду Едо. Існує багато видів масажу: масаж при судомах під час вагітності або ранкової хвороби, масаж, щоби новонароджена дитина вперше заплакала, масаж всього тіла для лікування хронічних захворювань, масаж після їжі, масаж

живота для регулювання положення плоду, масаж для збільшення грудного молока тощо. Масаж часто виконують після їжі та перед сном.

Лікувальний масаж часто зосереджується на животі та поєднується з дихальними вправами. Він вважався ефективним проти захворювання матки, паралічу, оніміння ніг, судом та коліків [27; с.180].

Наприклад, при захворюваннях матки рекомендувалося перед сном, масаж виконувати лежачи на спині витягнув обидві ноги і спокійно гладити вниз від грудей та ребер до нижньої частини живота обома руками кілька десятків разів. Потім необхідно гладити від талії до стегон, протягнувши обидві руки, наскільки вони підуть, кілька десятків разів. Потім повільно рухати великими пальцями. Весь час, коли людина погладжує груди і ребра, треба робити це злегка, а потім помірно шлунка до пупка і твердо до нижньої частини живота.

Масаж після їжі виконувався для уникнення застою. Рекомендувалося дуже легкими рухами масажувати кілька разів від чола до щік і повік, і масажувати трохи сильніше від грудей і ребер до нижньої частини живота більше десяти разів, а стопи найсильніше - від п'ятдесяти до семидесяти разів великими пальцями рук.

Масаж у період Едо поставав як щоденна практика, оскільки поставала частіше як профілактика, хоча і використовувалася як один з аспектів лікування.

III.7. Лікування водою

Лікування водою набуло популярності у пізньому періоді Едо, хоча і до цього часу зазнавало використання як терапевтичний метод у контексті різних хвороб та різноманітного використання. Ми зазначимо лише декілька видів профілактичного лікування за допомогою води:

1. Прослуховування

Слухання крапель води постає як певна аналогія сновидінню і використовувалося під час безсоння через тривогу, кошмари або емоційне виснаження. Вважалося, що вода має заспокійливу дію. На відміну від інших способів використання води у терапевтично-лікувальній практиці, цей вид не потребує прямого контакту з водою

2. Прийняття гарячих ванн

Відомо, що гаряча ванна застосовувалася проти діареї [27;с.206-207]. За рекомендаціями лікарів, коли на початкових стадіях діареї відчувається холод, необхідно було купання, особливо нижньої частини тіла, у дуже гарячій воді із сіллю. Чим гарячіша вода, тим було краще. Після цього треба добре висушити тіло, одягнути теплий одяг та їсти їжу з великою кількістю супу.

Вважалося, що діарея спричиняє виділення в організмі отруйних речовин, які необхідно було вивести. Тому, важливим було відкриття пор з потовиділенням та прогрівання організму, що виводило негативну енергію та отруту з організму людини.

3. Пиття холодної води

Пиття холодної води ефективна при сильній блювоті та харчових отруєннях. Детоксикація організму холодною водою поставала з думки, що всі токсини гарячі [27; с.208], тому холодна вода постає як своєрідний антидот.

Таким чином, вода мала не тільки терапевтичний, а лікувальний ефект і її використання було як зовнішнім, так і внутрішнім, в залежності від проблеми, що виникала у людини.

Японська традиційна медицина, хоча і мала сильний базис заснований на китайських традиціях, але проклала свій шлях у розумінні та лікуванні різноманітних хвороб. Йоґо в першу чергу спрямоване на запобігання хвороб та подовження життя. Комплексний підхід та сприйняття організму як єдине ціле дають можливість впливати на людське тіло так, аби усунути проблему, а не лише симптоми і зробити захворювання хронічними. Так, медицина постає як свого роду призначення у цьому житті, що і культувалося серед лікарів періоду Едо.

Висновки

Розуміння тілесності у японському світогляді можна умовно розділити на чотири типи:

1. Тіло як дисциплінарна одиниця
2. Тілесна поведінка як елемент служіння
3. Тіло як засіб для отримання насолоди
4. Тіло як мікрокосм

Як дисциплінарна одиниця тіло виступає через норми етикету та церемоніальної поведінки. Поведінкові норми утверджують ієрархію традиційному японському суспільстві та визначають необхідність в уникненні непередбачуваних ситуацій. Існувало багато стандартів поведінки, які регулювали повсякденне життя: привітання стоячи та сидячи; правила вставання з місця; правила щодо мови та погляду під час розмови; правила поведінки з конкретними предметами; привітання та прощання з гостем; поведінкові норми у чужому домі як гостя; як правильно дарувати і що саме дарувати відповідно до ситуації; як поводитися на урочистих святах; як правильно спати; як робити сеппуку тощо.

Для тіла дисциплінарною одиницею постає також одяг, який є соціальним маркером у нео-конфуціанському світогляді Японії періоду Токугава. Одяг стверджує статус людини, її цивілізованість, у той час коли його відсутність позначає виключення людини з соціуму і одночасно підкреслює її індивідуальні риси.

Таким чином, усе повсякдення людини підлягає дисципліні та етикету, що спрямовані на утвердження знання людини про її місце у суспільстві, що проявляється через поведінку не тільки у соціумі, а й на одинці.

Тіло є засобом служіння. Самурай служив своєму господарю, жінки підкорялися спочатку своєму батькові, а згодом - чоловікові. У японському суспільстві служіння культивує жертвність, де самурай вмирає заради господаря, а дівчина віддає себе у публічний дім для того, аби прогодувати своїх батьків. Таким чином, служіння старшому (за віком, рангом, статусом і т.д.) постає як певний культ, що входить до культу старості.

На відміну від Європейського світогляду, що базується на християнській релігії, статевий акт у Японії ніколи не вважався гріховним та не асоціювався з соромом. Також, на відміну від Китаю та Індії, для японських островів не було характерним поєднання статевого акту та релігійних обрядів. Культурні й релігійні фактори дозволили сексу вважатись більш природним та приємним досвідом між партнерами, що, в свою чергу, створило широкий спектр прийнятної сексуальної поведінки, включаючи одностатевих партнерів та предметів, що пов'язані зі статевим актом: наприклад, фалоімітатори та посібники з сексуальної поведінки.

Сексуальний акт у Японії у іпостасях мистецтва, боргу та почуттів.

Із сексом та сексуальним задоволенням тісно пов'язаний напрям укійо-е під назвою сьонга, що був широко розповсюджений на території японських островів періоду Едо. Здебільшого для цих гравюр характерне зображення статевого акту або ж споглядання за статевим актом. Якщо брати до уваги зображення тіл, то можна помітити те, що під час статевого акту жодна людина не зображується повністю роздягнутою. Враховуючи, що одяг є основною ознакою для розрізнення статусу у класовій системі та надзвичайне приділення уваги елементам одягу у гравюрах, можна припустити про невід'ємність статусу та необхідність його утвердження на постійній основі незалежно від ситуативного контексту. Для сьонга характерне зображення гіперболізований геніталій, які за розміром

приблизно мають однаковий розмір як їх голови і зображуються дещо паралельно, де головний акцент уваги встановлений на статевих органах.

Як борг, сексуальні стосунки виявляються між подружжям, оскільки у період сьогунатів, особливо для класу самураїв, було характерне явище договірною шлюбу. Іншим аспектом боргу ставало служіння доньки батькам, коли її продавали в одну з домівок “кварталу веселоців”. Таким чином, виникає тісне переплетення між культом служіння своїй сім’ї (або ж пану) та інтимним життям.

Щодо чуттєвого елементу у сексуальних стосунках, то для традиційного японця не має різниці між еросом та агапе. Вони скоріше постають як одне ціле, оскільки любов зав'язана на чистоті і цнотливості, і саме тому така любов нічим не відрізняється від служіння своєму сьогуну або імператору. Досить часто серед самурайського класу любов спостерігалася саме гомосексуальна, яка вважалася більш щирою та значно вищою, ніж між чоловіком та жінкою, оскільки не базувалася на договорі батьків.

Традиційна японська медицина базується на китайських методиках, де базовим поняттям є “плекання життя” уоґо 養生 (кит. yangsheng 養生), яке в Японії виступає також як дисциплінарний елемент, що регулює життя на рівні з поведінкою рей 例.

Якщо ж розглядати тіло з медичної точки зору, то воно являє собою мікрокосм у якому все взаємопов'язано. У тілі людини існує декілька основних елементів, на які звертається значна увага у шляху “плекання життя”:

1. Енергія кі
2. Карада (тіло)
3. Кокоро (серце)

4. Хара (шлунок)

Енергія кі постає центральним фактором у збереженні та подовженні життя людини. Вона протікає по мередіанам, які утворюють цілісну систему яка поєднує внутрішні органи та покриває все тіло як сітка.

Ієрогліфічні значення терміну “тіло” стосуються внутрішніх процесів, пов’язані з циркуляцією енергії кі та крові в людині, причому помітна відсутність багатьох внутрішніх органів, включаючи серце.

Серце часто розумілося у якості центральної інстанції, яка відповідає за керування інтелектом, волею та сенсорикою. У загальному змісті всіх ієрогліфічних поднань, серце відповідає волевиявленню, емоціям та душі.

Шлунок виступає як центр збереження енергії кі і тому є головним органом, що впливає на життєздатність людини. Шлунок постає областю де відбувається травлення та як джерело рушійної сили для циркуляції кі. Він транспортує поживні речовини з продуктів харчування та ефект від медичних препаратів в організмі. Таким чином, шлунок виступає своєрідним центром підтримки життєдіяльності.

Найбільша увага у медичній практиці приділяється збалансованості енергій у тілі людини. Вплив на енергію відбувається завдяки акупунктурі, масажу та дієті, що у сукупності виступають як профілактична методика лікування різноманітних захворювань.

Отже, у світогляді домодерної Японії діяльність тіла чітко регулюється як поведінковим кодексом етикету, так і медичними настановами “плекання життя”. Оскільки тіло є засобом служіння, воно має служити довго, що призвело до популяризації “плекання життя” як засобу для подовження життя і здоров’я людини. При цьому, на території японських островів не існувало чітких регламентацій та заборон щодо

сексуального життя, яке було вкрай різноманітним. Таким чином, ми можемо простежити, що призначення тіла постає у довгій службі.

Література

1. Анарина Н. Г. Японский театр Но / Н. Г. Анарина. – Москва: Наука, 1984. – 213 с.
2. Бакшеев Е. Японская книга мёртвых [Электронный ресурс] / Евгений Бакшеев – Режим доступа до ресурсу: <http://leit.ru/modules.php?name=Pages&pa=showpage&pid=1469&page=2>.
3. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм XV - XVIII вв. / Фернан Бродель // Структуры повседневности: возможное и невозможное / Фернан Бродель. – Москва, 2007. – С. 289.
4. Гавриленко В. В. Тіло та людина в епосі Гомера / В. В. Гавриленко. // Наукові Записки. Теорія та історія Культури. – С. 34 – 38.
5. Кодзики [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://librebook.me/kodziki/vol1/2>.
6. Куланов А. Обнаженная Япония / Александр Куланов. – Москва: "Ломоносовъ ", 2013. – 283 с.
7. Лу Куань Юй. Даосская йога. Алхимия и бессмертие / Лу Куань Юй.. – 177 с.

8. Мещеряков А. Н. Страна Япония: жить японцем / Александр Николаевич Мещеряков. – СПб: Петербургское Востоковедение, 2020. – 504 с. – (Orientalia).
9. Мещеряков А. Н. Книга японских символов. Книга японских обыкновений. / Александр Николаевич Мещеряков. – Москва: Наталис, 2003. – 556 с. – (Восточная коллекция).
10. Мурасаки С. Повесть о Гэндзи / Сикибу Мурасаки., 2016. – 1424 с. – (Гиперион).
11. Нихон Сёки - Анналы Японии: в 2 т. / Перевод и комментарии Л. М. Ермакова, А. Н. Мещерякова. – Санкт-Петербург: Гиперион, 1997. – 496 с. – (Литературные памятники древней Японии. IV; т. 1).
12. Роузен С. Вегетарианство в мировых религиях (трансцендентальная диета) [Электронный ресурс] / Стивен Роузен – Режим доступа до ресурсу: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/rouzen/05.php.
13. Сэй-Сёнагон. Записки у изголовья [Электронный ресурс] / Сэй-Сёнагон. – 2005. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.serann.ru/text/zapiski-u-izgolovya-polnyi-perevod-v-markovoi-9212>
14. Фесюн А. Ёсивара [Электронный ресурс] / Андрей Фесюн – Режим доступа до ресурсу: <https://docplayer.ru/26208694-Yosivara-andrey-fesyun.html>.

15. Жолань Ч. Дао Любви [Электронный ресурс] / Чжан Жолань – Режим доступа до ресурсу: <https://knigogid.ru/books/1040523-dao-lyubvi/toread>.
16. Ямамото Ц. Хагакурэ / Цунэтомо Ямамото. – Санкт-Петербург: Северо-Запад Пресс, 2003. – 75 с.
17. Ямаори Т. Лицо: Портрет и культура Японии / Тэцуо Ямаори. – Санкт-Петербург: Петербургское Востоковедение, 2011. – 160 с.
18. Asano S. The imagination and experience of the body in Edo erotic prints / Shugo Asano. // 国際日本文化研究センター International Research Center for Japanese Studies. – 2001. – №15. – С. 217 – 232.
19. Baopuzi neipian jiaoshi.. / – Beijing: Zhonghua shuju., 1966. – С. 114. // Daidoji K. What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – С. 31
20. Berry J. Medicine in Japan: Its Development and Present Status / John C. Berry. // The Journal of Race Development. – 1912. – С. 455–479.
21. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste / P. Bourdieu. – London: Routledge and Kegan Paul, 1984.
22. Buckland R. Shunga: Erotic Art in Japan / Rosina Buckland., 2013. – 176 с.

23. Chen Jing. Anatomical atlas of chinese acupuncture points / Chen Jing. – Jinan. China: Shandong Xinhua Printing House, 1982. – 265 с. – (Shandong Science and Technology Press).
24. Clark T. Shunga: Sex and Pleasure in Japanese Art / T. Clark, C. A. Gerstle., 2013. – 560 с.
25. Crime And Punishment In Japan During The Edo Period [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://dangerousminds.net/comments/crime_and_punishment_in_japan_during_the_edo_period_included_tattooing_the_.
26. Criminals of Japan's Edo Period Were Often Punished by Getting Face Tattoos [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://soraneews24.com/2013/03/14/criminals-of-japans-edo-period-were-often-punished-by-getting-face-tattoos/>.
27. Daidoji K. What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – 364 с.
28. Frandra H. Medicine in Edo Japan. Views from different angles on the history of Japanese medicine / Hiwat Frandra., 2016. – 44 с.
29. Fukuzawa Y. The Autobiography of Fukuzawa Yukichi / Y. Fukuzawa, K. Eiichi. – Tokyo: Hokuseido Press, 1934. – 370 с.

30. Hayakawa M. Shunga: Ten Questions and Answers / Monta Hayakawa., 2013. – 121 с. – (Nichibunken monograph series; 14).

31. Hirano J. Byoka suchi / J. Hirano, Y. Sakurai. // Edojidai josei bunko. – 1832. – №95. – BS 2: 2. // Daidoji K. What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – С. 47

32. History of Kampo Medicine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tsumura.co.jp/english/kampo/02.html>.

33. History of medicine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.britannica.com/science/history-of-medicine/Japan>.

34. Johnston W. Medicine in Japan [Електронний ресурс] / William D. Johnston – Режим доступу до ресурсу: https://link-springer-com.ezp.ukma.edu.ua:8043/referenceworkentry/10.1007/978-1-4020-4425-0_9637.

35. Kaibara E. Yojokun: Life Lessons from a Samurai / Ekken Kaibara.. – С. 76 // Daidoji K. What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – С. 171

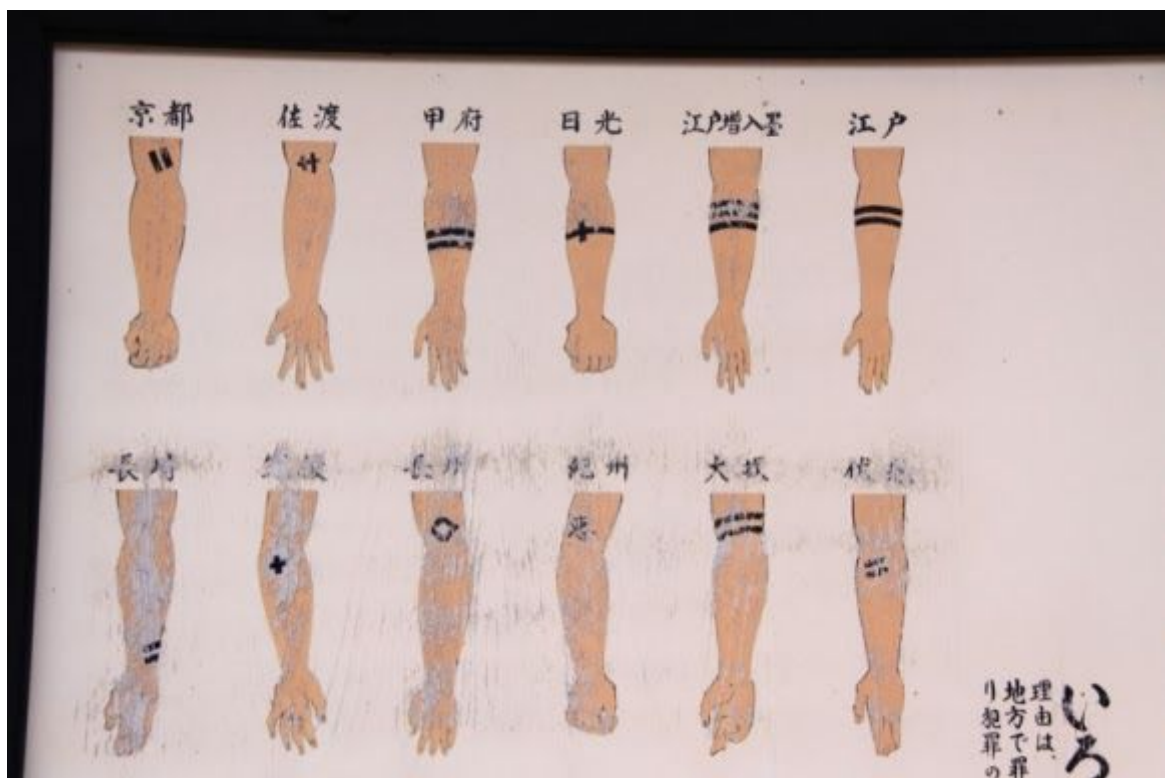
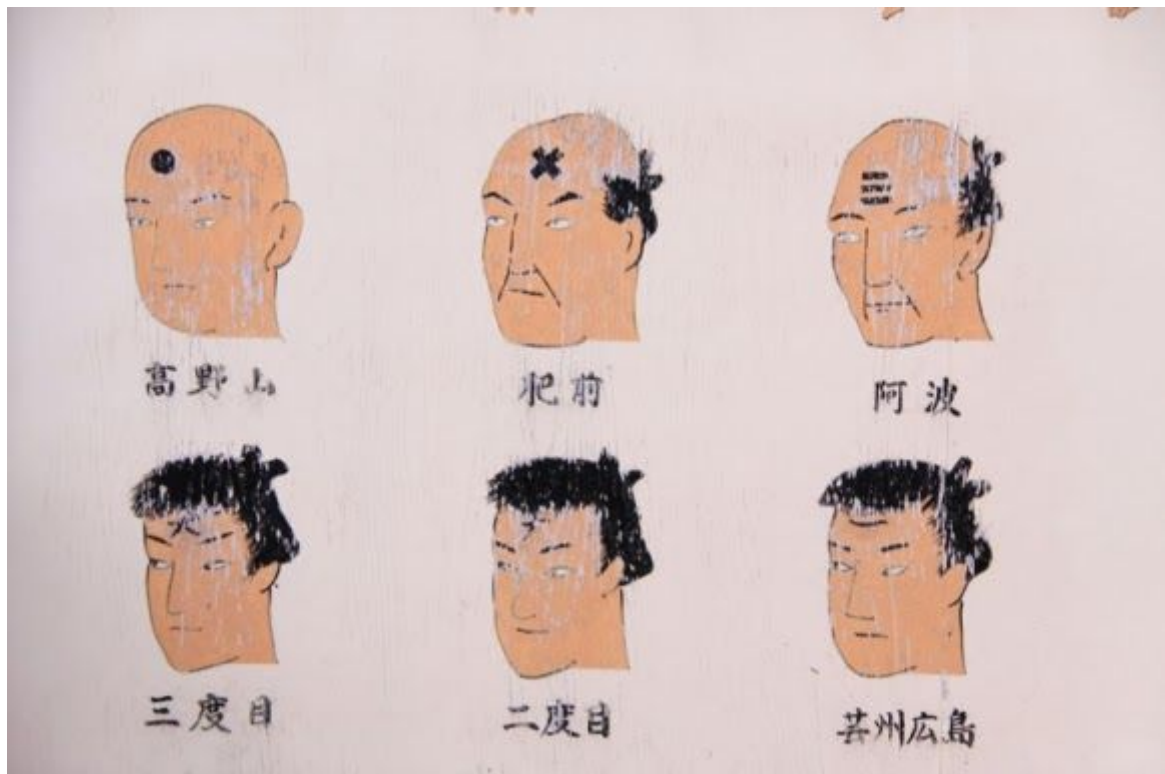
36. Kinori K. History of medicine and changes in concept of diabetes mellitus in Japan / Kosaka Kinori. // *Diabetes Research and Clinical Practice*. – 1994. – №24. – С. 1–5.
37. Kinski M. *Materia Medica in Edo Period Japan. The Case of Mummy* / Michael Kinski. // *Japonica Humboldtiana*. – 2005. – №9. – С. 55–170.
38. Kobayashi A. *History and Progress of Japanese Acupuncture* / A. Kobayashi, M. Uefuji, W. Yasumo. // Department of Acupuncture and Moxibustion, Morinomiya College of Medical Arts and Sciences, Osaka, Japan. – 2008. – С. 359–365.
39. Kubo N. *Dokyoshi* / Noritada Kubo. – Yamakawa, Tokyo, 1977 - С. 30 // Daidoji K. *What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan* : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – С. 29
40. Kuriyama S. *The Imagination Of The Body And The History Of Embodied Experience: The Case Of Chinese Views Of The Viscera* / Shigehisa Kuriyama. // International Research Center for Japanese Studies. – 2001. – С. 17–29.
41. Matsumoto M. *Words of Tohkaku Wada: medical heritage in Japan* / M. Matsumoto, K. Inoue, E. Kajii. // *Journal of Medical Ethics*. – 2001. – №27. – С. 55–58.

42. Mishima Y. The Dawn of Surgery in Japan, with Special Reference to the German Society for Surgery / Yoshio Mishima. // *Surgery Today*. – 2006. – №36. – С. 395–402.
43. Mitford's Japan: Memories and Recollections 1866-1906, 2002. – (Japan Library Classic Paperbacks). – С. 85–87
44. Rajyashree P. Rethinking Body, Woman, Sex and Agency in Medieval Japanese Narratives / Pandey Rajyashree // *Perfumed Sleeves and Tangled Hair: Body, Woman, and Desire in Medieval Japanese Narratives* / Pandey Rajyashree., 2016. – (Hawaii Scholarship Online). – С. 10–30.
45. Redjou R. Shunga: Erotic Art in the Tokugawa Era / Rachael Redjou., 2016.
46. Sakade., 1989. – С. 5-9 // Yamada K. / Keiji Yamada // *Nihon igaku koto hajime* / Keiji Yamada., 1997. – С. 3–36. // Daidoji K. What a Household with Sick Persons Should Know: Expressions of Body and Illness in a Medical Text of Early Nineteenth-Century Japan : дис. докт. філос. наук / Daidoji Keiko – London. – С. 41
47. Screech T. Sex and the Floating World: Erotic Images in Japan 1700-1820 / University of Hawaii Press, 1999 – 376 с.
48. Shirasugi E. Envisioning the Inner Body in Edo Japan: The "Inshoku yojo kagami "(Rules of Dietary Life) and "Boji yojo kagami" (Rules of Sexual Life) / Etsuo Shirasugi. // 国際日本文化研究センター International Research Center for Japanese Studies. – 2001. – №15. – С. 31 – 49.

49. Shively D. Sumptuary Regulation and Status in Early Tokugawa Japan / Donald H. Shively. // *Journal of Asiatic Studies*. – 1964. – №25. – С. 123–64.
50. Tattooed Heroes of Edo Period Japan [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
<https://www.rom.on.ca/en/blog/tattooed-heroes-of-edo-period-japan>.
51. Teramoto J. Problems of corporeality in Japanese painting / John Teramoto. // *The Imagination of the Body and the History of Bodily Experience*. International Research Center for Japanese Studies. – 2001. – №15. – С. 193–216.
52. Toyomasa F. Suicide and Culture in Japan: A Study of Seppuku as an Institutionalized Form of Suicide / Fuse Toyomasa. // *Social Psychiatry*. – 1980. – №15. – С. 57–63.
53. van Gulik W. Japanese Tattoo, A Brief History of Its Origins and Development / Willem van Gulik. – С. 14.
54. Wu Zang Liu Fu (五臟六腑) in Traditional Chinese Medicine [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
<https://www.theaimtherapy.com/wu-zang-liu-fu-%E4%BA%94%E8%87%9F%E5%85%AD%E8%85%91-in-traditional-chinese-medicine/>.
55. 田中 優子 春画のからくり / 優子 田中., 2009. – 251 с. (Tanaka Yuko)

Додаток

Розділ I.1 Татуювання, якими позначали злочинців.

Shōsharan Bokushun and Byōtaichū Setsuei” from The 108 Heroes of the Popular Suikoden; Utagawa Kuniyoshi (1797-1861)

Розділ II.2.

Рис.2.1 Хішікава Морінобу “Незаповнена збірка”

Рис.2.2 Хішікава Морінобу “Фігурка на підлозі”

図1 菱川師宣「欠題組物」

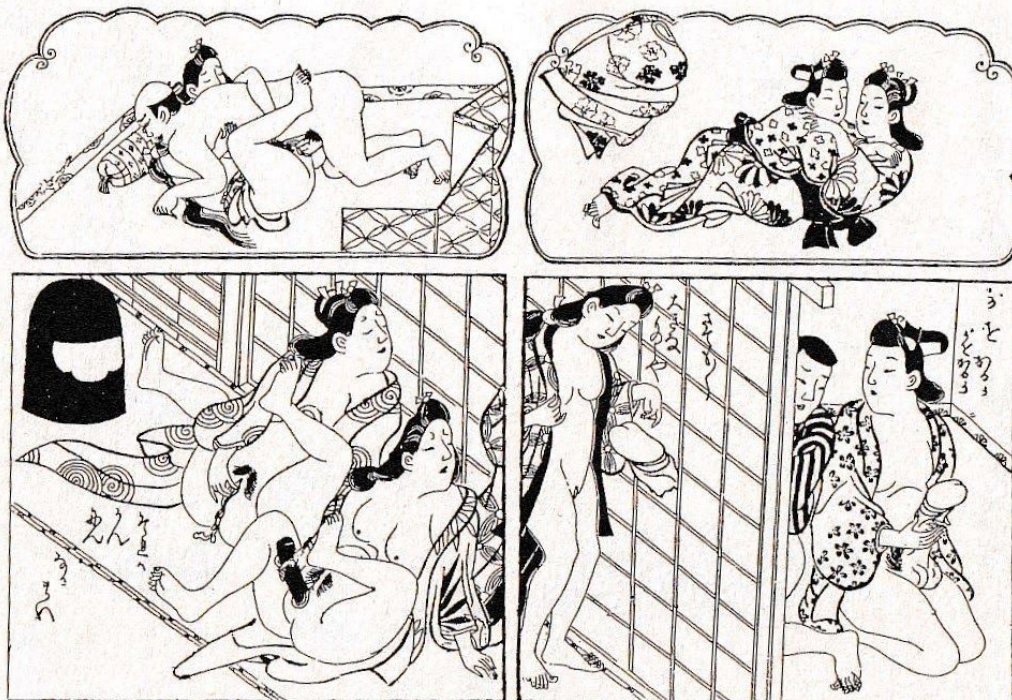

図2 菱川師宣「床の置物」

Рис 2.3 Ізода Рюсай “Колірна дорожня ініціатива. Десятий день”

Рис 2.4 Ізода Рюсай “Колірна дорожня ініціатива №12”

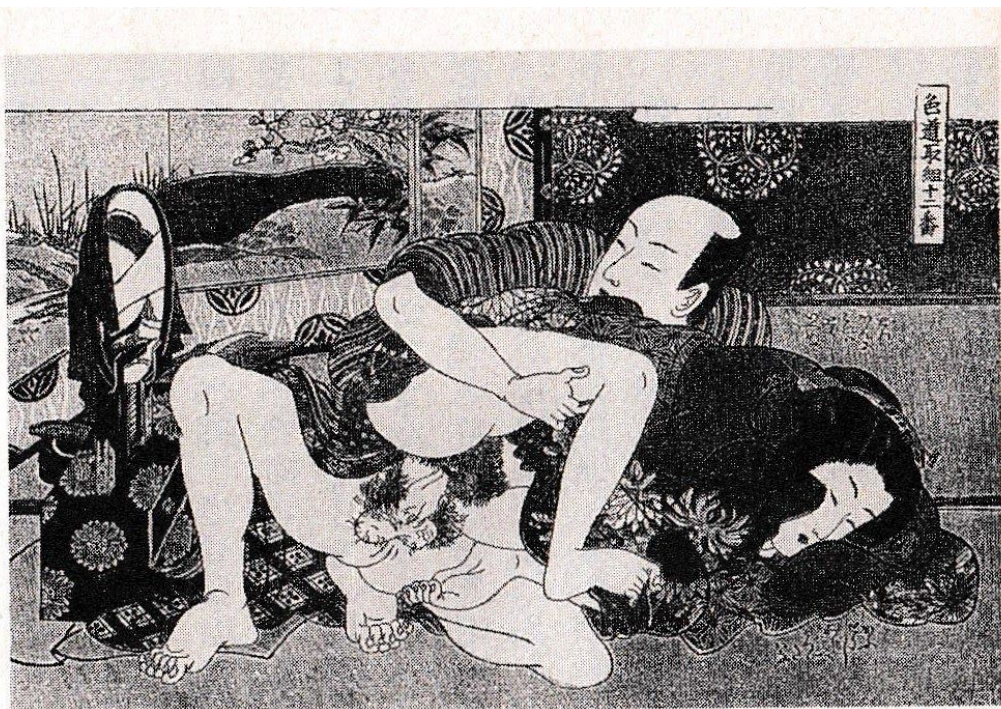

图 15 磯田湖龍齋「色道取組十二番」

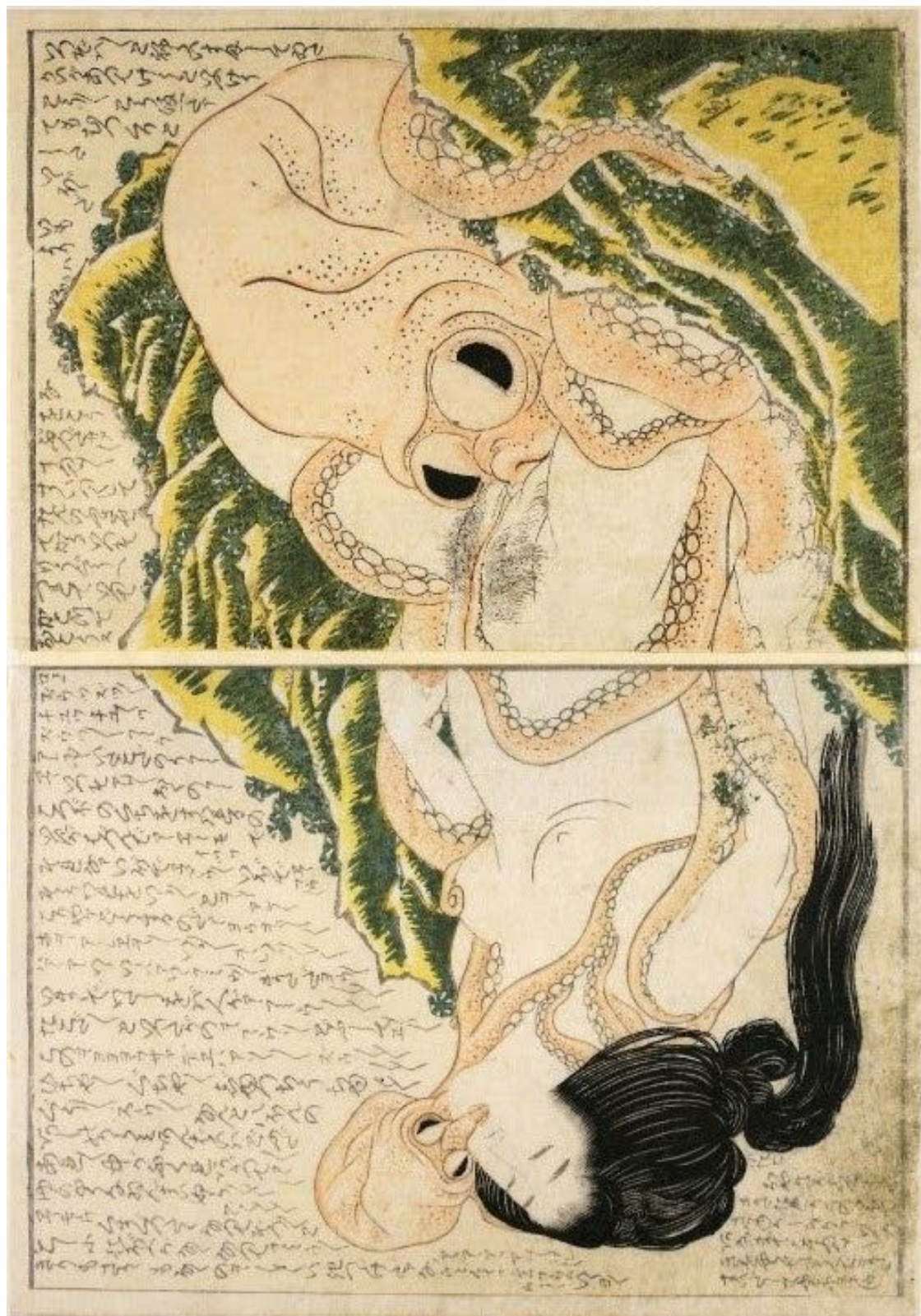
图 16 磯田湖龍齋「色道取組十二番」

Рис. 2.5. Утагава Кунісада “Край любви”

図 38(上)、図 39(下) 歌川国貞「恋のやつぶち」

Рис.2.6. Хокусай “Киное по komatsu”

Розділ III.

Рис. 3.1 Відповідність органів та елементів за китайською системою

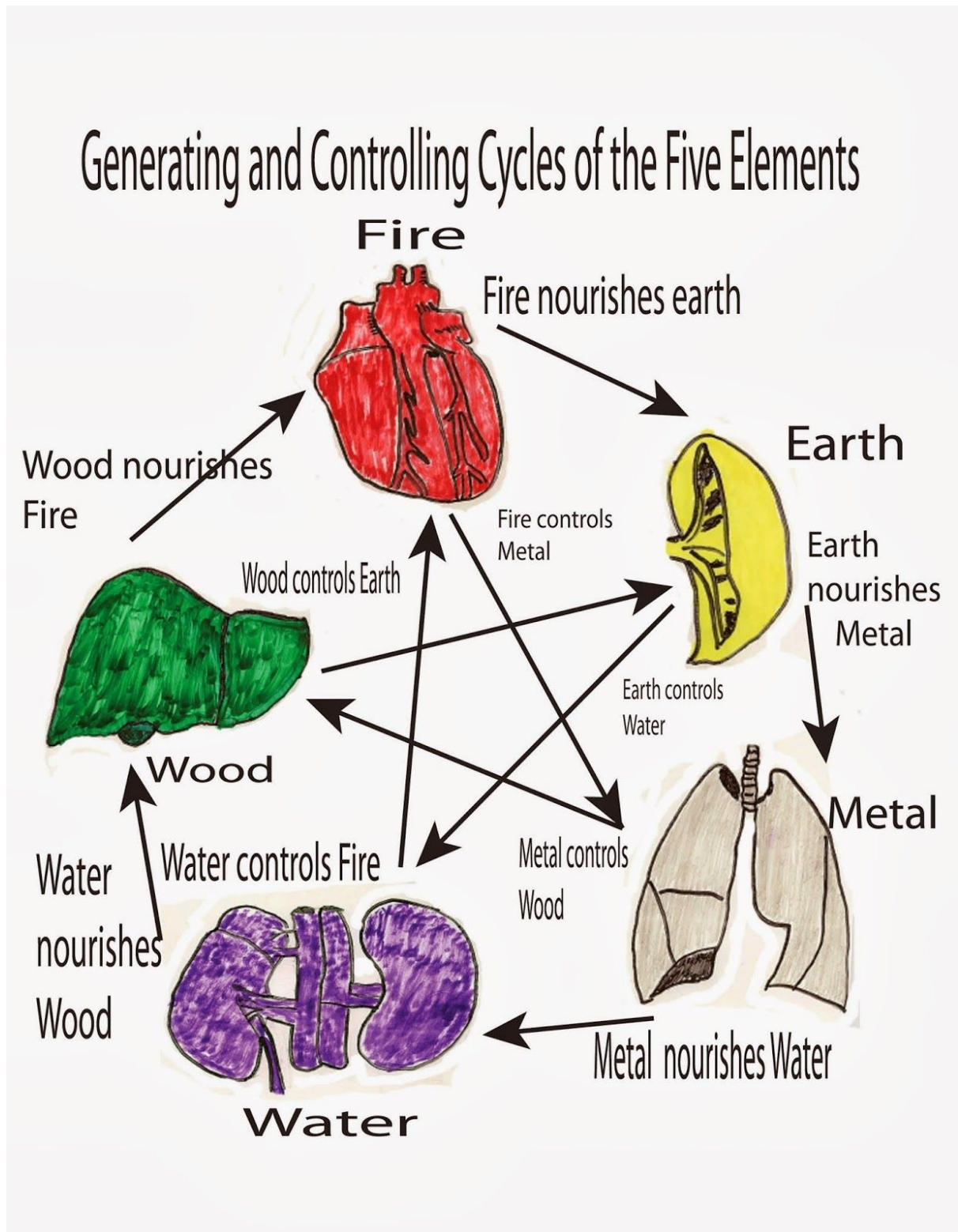

Рис. 3.2 Утагава Кунісада “Правила сексуального життя”

Рис. 3.3. Утагава Кунісада “Правила дієтичного життя”

Табл.1. Тіло

Ієрогліф	Читання	Значення
體	karada	тіло
身體	shintai	тіло
身体	shintai	тіло
人身	jinshin	людське тіло
血肉	chiniku	плоть і кров
病軀	byouku	хворе тіло
全軀	zenku	ціле тіло
氣血水	kikessui	життєва сила, кров та тілесні рідини

Табл.2. Серце

Ієрогліф	Читання	Значення
心	kokoro	серце, дух, душа
心から	kokorokara	серце і душа; тіло і душа
心蔵	shinzou	серце
心身	shinshin	розум і тіло
心地	kokochi	почуття, настрої
関心	kanshin	емоції, інтерес
精神	seishin	розум, душа, дух, серце

Табл.3. Живіт

Ієрогліф	Читання	Значення
腹	hara	шлунок, живіт
下っ腹	shitappara	живіт, шлунок, черево
腹部	fukubu	живіт
お腹	onaka	черево, живіт, шлунок
下腹	kafuku	шлунок
小腹	kobara	черево, живіт